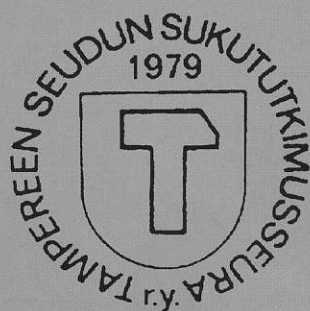

Orpana

2/2012

**Tampereen seudun
sukututkimusseura**

Julkaisupäivä 10.9.2012

Toimitus: Johanna Kurela
Taitto: Marja Rissanen, Tmi Lehtiapu
Painatus: Tammerprint Oy, Tampere

ISSN 0359-128X

Seuraava Orpana ilmestyy tammikuun 2013 alussa.
Siihen tarkoitettujen artikkeleiden on oltava perillä viimeistään **15.11.2012.**

Artikkelitarjoukset osoitteeseen
johanna.kurela@tamsuku.fi

Seuran osoite

Tampereen seudun sukututkimusseura ry
Mustoontie 174
36120 Suinula

Seuran laskutusosoite

Tampereen seudun sukututkimusseura ry
Arkkitehdinkatu 26 A 15
33720 Tampere

Seuran tiliyhteys

FI03 1146 3007 2090 98
NDEAFIHH

Seuran www-osoite

www.tamsuku.fi

Sähköpostiosoitteet

seura@tamsuku.fi
Hallituksen jäsenten ja toimihenkilöiden sähköpostiosoitteet ovat muotoa
etunimi.sukunimi@tamsuku.fi.

Hallitus ja toimihenkilöt

Tarkista yhteystiedot kevään 2013 vuosikokouksen jälkeen osoitteesta
www.tamsuku.fi.

Puheenjohtaja

Raine Raitio
p. 044 553 6863
raine.rautio@tamsuku.fi

Sihteeri

Sara Lundén
p. 050 561 4920
sara.lunden@tamsuku.fi

Taloudenhoitaja ja jäsenisihteeri, osoitteenmuutokset, uudet jäsenet

Riitta Kuukka
p. 0400 622 465
riitta.kuukka@tamsuku.fi

Varapuheenjohtaja, ohjelma-asiat

Tiina Miettinen
p. 03 344 4599
tiina.miettinen@tamsuku.fi

Kirjanpito, tilinpäätös

Marja Laine
p. 040 552 7267
marja.laine@tamsuku.fi

Retkivastaava, retki-ilmoittautumiset

Marja Parri
p. 040 583 2208
marja.parri@tamsuku.fi

Webmaster

Heikki Nurmi
p. 044 364 7487
heikki.nurmi@tamsuku.fi

Orpanan toimittaja

Johanna Kurela
p. 040 755 1767
johanna.kurela@tamsuku.fi

Julkaisujen myynti ja tilaukset

Irma Vainio
p. 050 561 8266
irma.vainio@tamsuku.fi

Kirjastonhoitaja

Hanna Turppa
Tavattavissa Mäkelän kabinetissa kirjaston aukioloaikoina.

Puheenjohtajan palsta

Onko tavoitteenamme kasvattaa Tarastejärven jätekasaa?

Mitä tapahtuu sukututkimuksillemme, kun poistumme tästä maailmasta? Tuleeko niistä hyvää syytykettä saunanpesään vai joutuvatko ne osaksi kaatopaikan jätevuorta? Vuosien tai jopa vuosikymmenien työ saattaa yhdessä silmänräpäyksessä valua hukkaan.

Edesmenneen sukulaisen asunnon tyhjentämiseen ei useinkaan ole käytettävissä paljoa aikaa. Tyhjentäjillä ei välttämättä ole edes mielenkiintoa tutkia kaikkia lippusia ja lappusia, varsinkaan jos niillä ei ole rahallista arvoa.

Useimmat suomalaiset asuvat melko ahtaasti. Meitä ei kiinnosta tilaa vievät kasat, mapit ja pölyiset kirjaläjät. Epämääräisen näköiset paperit ja muu vaikeasti selvitettävä menee helposti roskiin. Nuorempi polvi ei aina välitä suvun historiasta. Kiinnostus menneeseen herää vasta joskus viisikymppisenä, kun perspektiivi on laajentunut ja on tarpeeksi elettyä elämää takanapäin.

Jotta työmme ei valuisi hukkaan, kannattaa jo eläessään miettiä, mitä keräämällemme aineistolle tapahtuu meidän kuoltuamme. Sen voi antaa vaikka sellaiselle sukulaiselle, joka haluaa jatkaa työtä. Eräs vaihtoehto on luovuttaa aineisto sukututkimusseuran arkistoon tai lähimpään maakunta-arkistoon säilytettäväksi. Mikäli ei halua antaa aineistoa heti muiden käyttöön voi luovutuksen yhteydessä asettaa käyttörajoituksen. Aineiston kohtalon voi määrätä myös testamentilla.

Olipa ratkaisu mikä tahansa, kannattaa paperit pitää järjestyksessä. Epämääräinen kasa joutuu helpommin hukkaan kuin siististi mapeissa tai koteloissa olevat paperit. Kirkonkirjojen tiedot voi joku joskus onnistua kokoamaan uudestaan kaavioksi, mutta valokuvia, muistelmia, kirjoja yms. emme voi saada koskaan takaisin, jos ne ehditään hävittää.

Kuva Hilja Toivio

Raine Raitio

Kannen kuva: Aulangolta avautuu kansallismaisema. – Kuva Marja Pärri.

Puistometsässä ja pyhiinväe Retki Hämeenlinnaan

Sukututkimusseuran retket ovat aina mielenkiintoisia. Tätä piti ihan muistutella mieleen, kun koleana toukokuisena lauantai-aamuna liukasteli Keskustorin mukulakivillä päästäkseen Vanhan kirkon edestä lähtevän sukututkijoiden retkibussin kyytiin.

Vaikka ulkona olikin pientä sadetta eikä lämpöäkään ollut kuin viitisen astetta, alkoi tunnelma nousta heti bussiin noustua. Sisääntulijaa tervehti lämpimästi retkenjohtaja Marja Pärrä, ja kuljettajan paikalla hymyili vanha tuttu kuljettaja aiemmilta retkiltä. Penkkirivit olivat täynnä tuttuja ja vieraampia sukututkijoita, ja iloinen puheensorina oli jo käynnissä.

Kierros

Hämeenlinnan keskustassa

Alkumatka kului seurustellessa tuttavien kanssa ja keväisiä maisemia katsellen. Oli juuri se aika vuodesta, kun sinivuokot kukkivat kauneimmillaan ja koivut olivat pikkiriikkisellä hiirenkorvalla.

Hämeenlinnassa bussiin nousi Seppo Saarinen, jonka asiantuntevasta opastuksesta saatiin nauttia koko päivän ajan Hämeenlinnasta Renkoon ja Hattulaan.

Hämeenlinnan keskustakierroksella kuultiin kolmesta merkittävästä arkkitehdistä, jotka ovat vaikuttaneet olennaisesti kaupungin ilmeeseen.

Alfred Cavén (Caween) (1836–1912) oli lääninarkkitehti, joka teki Hämeenlinnan asemakaava-

Per Brahe oli antanut määräyksen Hämeenlinnan kaupungin perustamisesta 19.1.1639. Kaupunki on saanut nimensä Hämeen linnasta, jota alettiin rakentaa 1200-luvun lopulla Birger Jaarlin Hämeeseen tekemän ristiretken jälkeen.

sreitin ääripäässä ja Hattulaan 5.5.2012

muutokset 1880-luvulla. Tässä kaavassa mm. keskustan ranta-alue kaavoitettiin puistoksi ja lyseon paikka määritettiin. Cavénin asemakaava oli kaupungin keskustan osalta voimassa aina vuoteen 1961 asti. Cavén suunnitteli Hämeenlinnaan useita rakennuksia, kuten Hämeenlinnan lääninvalikan, raatihuoneen (1887) ja nykyään linja-autot aseman laidalla olevan vanhan palokunnantalon (1891).

Helsinkiläinen Selim A. Lindqvist (1867–1939) tunnetaan parhaiten kotikaupunkiinsa tekemistä rakennuksista, mutta hän suunnitteli myös Hämeenlinnaan pari merkittävää rakennusta, nimittäin torin laidalle jugendtyylisen Skogsterin tavaratalon sekä alkujaan asuinrakennukseksi tarkoitettun talon, jota kutsutaan Piparkakkutaloksi ja jossa nykyään on ravintola.

Arkkitehti, rakennustaiteen professori Armas Lindgren (1874–1929) syntyi Hämeenlinnassa. Hän oli osakkaana arkkitehtitoimisto Gesellius, Lindgren & Saarissa, joka suunnitteli mm. Suomen paviljongin Pariisin maailmannäyttelyyn 1900, Suomen kansallismuseon rakennuksen ja erämaa-ateljee Hvitträskin Kirkkonummelle. Kansallisromantiikkaa edustaa myös Lindgrenin Hämeenlinnaan suunnittelema toripuisto ja puistopaviljongit.

Hämeenlinnassa on myös muidenkin tunnettujen arkkitehtien töitä, kuten C. L. Engelin (1778–1840) suunnittelema empiretyylinen lääninhallituksen rakennus ja Keinusaassa oleva makasiini. Kierroksella ajeltiin ohi Hämeenlinnan maakunta-arkiston, joten samalla nähtiin uudempaa arkkitehtuuria. Arkkitehtuuritoimisto Heikkinen-Komosen suunnittelema grafiittibetoninen arkisto valmistui 2009. Rakennuksen seinässä oleva naisfiguuri esittää Kleioa, joka oli kreikkalaisen mytologian historian muusa eli runotar.

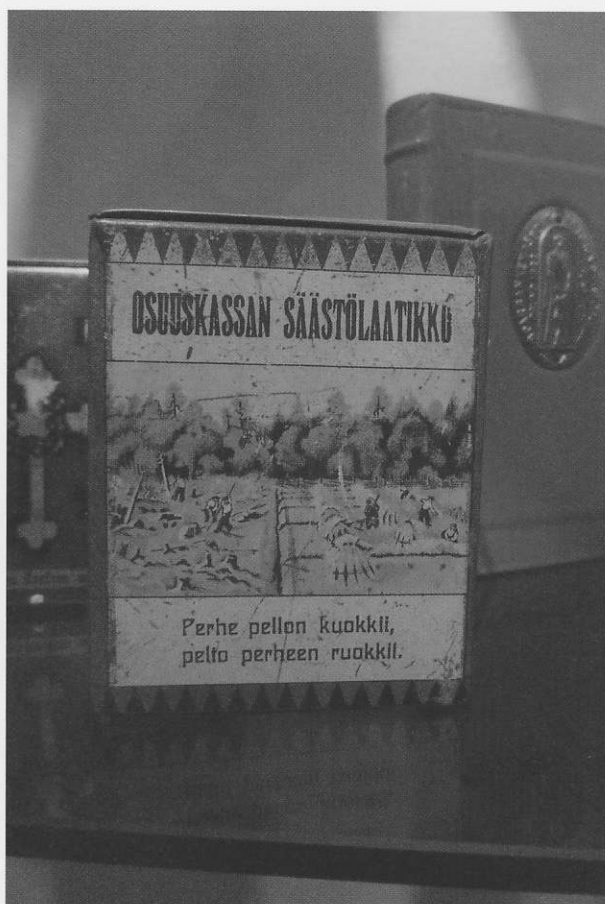
Kaupungin tunnetuin rakennus on kuitenkin Hämeen linna, josta koko kaupunki on saanut nimensä. Sukututkijat poikkesivat pikaisesti linnan historiallisessa museossa katsomassa mm. Onko koira kotona? -näyttelyä. Osa kävi myös Säästöpankkimuseossa.

Aulangon olympiakisakylä

Keskustasta ajettiin Aulangolle katselemaan varhaiskevään kauneutta. Aamupäiväkahvit poikettiin juomassa Aulangon Kievarissa eli entisessä Katajiston kartanossa.

Opas kertoi samalla Helsingin kesäolympialaisista 1952, jolloin myös Aulangolla oli kisakylä. Kisakylästä on jäljellä yhä ns. olympiasauna sekä neuvostoliittolaisten urheilijoiden talo, joka oli aikoinaan ympäröity piikkilanka-aidalla. Kaikki muut kilpailijat asuivat Aulangon hotellissa, missä iltaisin pidettiin vilkkaita tanssiaisia.

Kisakylässä urheilijoilla oli harjoittelumahdollisuudet, ja varsinaiset kilpailut käytiin Ahvenistolalla. Hämeenlinnassa käytiin olympialaisten viisiottelu, jossa kilpailtiin ratsastuksesta, miekkailusta, ammunasta, uinnista ja maastojuoksusta. Viisiottelussa käytiin sekä henkilökohtainen että joukkuekilpailu. Kilpailijoita oli kaikkiaan 19 maasta, ja kisassa Suomen joukkue voitti pronssia.

Hämeen linnan yhteydessä olevassa Säästöpankkimuseossa oli näytillä hieno joukko vanhoja säästölippaita.

Kuva Marja Päiri

Kuva Marja Pärri

Aulangon Kievari oli aiemmin Katajiston ratsutilan päärakennus. Talo siirtyi eversti Hugo Standertskjöldin omistukseen 1886. Hän käytti rakennusta sukulaistensa vierastalona. Kievarin tuntumassa oli Helsingin kesäolympialaisten Aulangon kisakylää.

Kuva Marja Pärri

Aulangon vanhalle linnavuorelle rakennetusta jyrkevistä graniittiseistä näkötorjista avautuu henkeäsalpaavan kaunis näkymä hämäläiseen kansallismaisemaan.

Aseteollisuudesta saatu omaisuus meni metsään

Hämeenlinna tunnetaan linnan lisäksi myös upeasta puistometsästä, joka on Aulangolla kesiään viettäneen rikkaan eversti, asehtailija ja teollisuusmies Hugo Standertskjöldin luomus.

Hugo Robert Standertskjöld syntyi Janakkalassa Vanantaan kartanossa (Vånå gård) 1844 suomalaisperäiseen mutta ruotsinkieliseen aatelissukuun, missä pojat kasvatettiin perinteisesti sotilaiksi. Hugokin lähetettiin jo 12-vuotiaana Haminan kadettikouluun, jossa hänestä tuli vain 20-vuotiaana tykistöupseeri.

Nuori upseeri komennettiin Tulan kivääritehtaan, jossa hänen setänsä Carl August Standertskjöld oli toiminut asehtailijana päällikkönä. Sittemmin Hugo siirtyi Izhevskin kivääritehtaan, jota hän johti venäläis-turkkilaisen sodan aikana, jolloin kiväärien kysyntä oli huipussaan. Standertskjöld vuokrasi Venäjän valtiolta kivääritehtaan itselleen 1880 ja tehosti tehtaan tuotantoa.

Vuonna 1884 eversti Standertskjöld lopetti toimintansa asehtailijana ja erosi armeijasta. Hän otti vielä johtaakseen Tulan ammustehtaan, mutta alkoi suuresta taloudellisesta menestyksestään huolimatta vetäytyä pois Venäjältä ja siirtyä takaisin Suomeen.

Suomessa eversti jatkoi teollisuustoimintaa osittamalla Lappeenrannan läheltä Kaukaan tehtaat ja muuttamalla ne selluloosaa tuottavaksi yrityk-

seksi. Hän osti Itä-Suomesta valtavat metsäalueet varmistaakseen tehtaan puunsaannin.

Hugon aika

Upporikas Standertskjöld rakennutti yksityispalatsin Helsinkiin Pohjois-Esplanadi 3:een ja hankki Hämeenlinnasta kesäasunnokseen Karlbergin kartanon ja myöhemmin myös Katajiston kartanon niitä ympäröivine maineen. Nykyisen Aulangon hotellin paikalla ollut rakennus purettiin ja tilalle rakennettiin 15-huoneinen ranskalaista barokkia jäljittelevä huvila, joka oli tarkoitettu Hugon tulevalle vaimolle huomenlahjaksi. Puolalainen ruhtinatar ei kuitenkaan suostunut Hugon kosintaan, joten eversti jäi poikamieheksi lopuksi ikäänsä.

Karlbergin kartanosta hän ei kuitenkaan luopunut, vaan jatkoi alueen kehittämistä unelmansa mukaiseksi. Hän rakennutti vuosina 1883–1910 Aulangolle laajan englantilaistyyllisen puiston, jonne kaivettiin lampia ja pystytettiin kahdeksan huvimajaa, graniittinen rauniolinna, karhuluola ja näkötorni Aulangonvuorelle.

Rukkaset antanut mielitettykö lienee ollut everstin mielessä, kun hän rakennutti alueelle Onnen temppelin. Temppele kohoo kivikkovuorella, jonka uumeniin Standertskjöld kätki kultarahan ilmoittaen, että sen löytäjä saa itselleen koko Aulangon. Onnen temppelillä voi testata, tuleeko avioliitosta onnistunut. Miehen tulee kantaa vastaviihitty nuorikkonsa kivikkoa pitkin temppeliin, ja jos kivet eivät ala valua, on luvassa onnellinen liitto.

Puistometsää rakennettaessa alueelle istutettiin tuhansittain havu- ja lehtipuita, kuten vaahteraa, tammia, jalavaa, saarnia ja pyökkiä. Huvilan lähetyville istutettiin jopa palmujakin. Vanajaveden ranta kunnostettiin ja sinne istutettiin yli kolmen kilometrin matkalle hopeapajuja. Puistoon perustettiin eläintarja ja kalanviljelylaitos. 12 kasvihuoneen, puutarhojen ja istutusten kukoistuksesta vastasi kolme puutarhuria apulaisineen. Puutarhoissa ja kasvihuoneissa kasvatetut hedelmät, kuten aprikoosit ja omenat, oli tarkoitettu paitsi everstille itselleen myös alustalaisille. Oman osansa herkuista saivat myös ne lukuisat vieraat, jotka kutsuttiin Karlbergin ylenpalttisen vieraanvaraisiin juhliin.

Standertskjöld oli toimielias, ennakkoluuloton ja hyväsydäminen ihminen, jota kiinnosti kaikki edistysellinen ja uusi. Standertskjöldin suuresta omaisuudesta riitti rahaa myös taiteelle, taiteilijoille ja tieteenharjoittajille. Hän piti huolta aulan kolaisesta työväestöstään rakennuttamalla heidän lapsilleen yksityisen kansakoulun ja kustantamalla heille vuosittain kengät. Ulkomailta asti korkearvoisia vieraita ja katsojia houkuttanut Aulangon puistometsä oli alusta alkaen avoin kaikille.

82-vuotiaana eversti Standertskjöld myi 1926 Aulangon Hämeenlinnan kaupungille sillä ehdolla, että alue on säilytettävä edelleen avoimena kaikelle kansalle. Karlbergin kartanon päärakennus tuhoutui tulipalossa 1928. Jäljelle jäi vain huvilan vieressä ollut poikamiehille tarkoitettu Kavaljeerirakennuksena tunnettu vierastalo. Legendaari-

nen "Hugon aika" päättyi lopullisesti, kun eversti Standertskjöld kuoli Helsingissä 1931.

Aulanko

Suomi-filmien näyttämönä

Aulanko siirtyi 1930-luvulla Suomen Matkailijayhdistykselle ja siitä tuli suomalaisen matkailuelinkeinon kirkkain tähti. Palaneen kartanon tilalle rakennettiin väliaikainen ravintolarakennus. Nykyinen funkistyylinen hotelli valmistui 1938. Luonnonkaunis alue veti puoleensa matkailijoita ja elokuvaväkeä. Aulangolla on kuvattu monia Suomi-filmin klassikkoja, kuten Kesäillan valssi (1951) ja Kipparikvartetti (1952).

Aulangon hotelli muistetaan myös järkyttävästä tapahtumasta, kun Valentin Vaalan vasta 19-vuotias näyttelijälöytö Sirkka Sari sai tapaturmaisesti surmansa Rikas tyttö -elokuvan valmistusjuhlassa heinäkuussa 1939. Sari oli mennyt hotellin kattoterassille, jossa hän pimeässä putosi näköalatasanteeksi luulemansa savupiipun kautta lämmityskeskukseen.

Sukututkijoita kuljetettiin bussilla pitkin Aulangon puistometsää. Muinaiselle linnavuorelle rakennetun jyhkeän graniittisen näkötornin juurella seurue purkautui autosta ulos kivutakseen ylös torniin ihailemaan pehmeän utuista kansallismaisemaa ja puistometsää. Metsässä kukki sinivuokojen lisäksi näsiä ja pähkinäpensaat.

Pyhiinvaellusreitit pohjoisessa ääripäässä

Hämeenlinnasta lähdettiin Renkoon, missä päästiin Rengon kahdeksankulmaiseen harmaakivikirkkoon. Pyhälle Jaakolle omistettu kirkko sijaitsee Hämeen Härkätien varrella, ja se on Espanjaan Santiago de Compostelan katedraaliin johtavan Pyhän Jaakobin pyhiinvaellusreitin varrella. Suomessa tämän pyhiinvaellusreitin ääripää on Hattulan Pyhän Ristin kirkossa.

Pyhän Jaakobin pyhiinvaellusreitti ei ole mikään yksittäinen tie, vaan eri puolilta Eurooppaa kulkee teitä kohti Luoteis-Espanjassa olevaa Santiago de Compostelaa. Tiet alkavat yhtyä Ranskassa, missä

Rengon vaakunassa on Pyhän Jaakobin tunnus simpukka sekä Hämeen härkätiehen viittaava härkä.

Kuva Marja Pätri

Rengon kirkko on Espanjaan Santiago de Compostelaan vievän Pyhän Jaakobin pyhiinvaellusreitit pohjoisessa ääripäässä. Tällaisesta pyhiinvaelluksesta on asiakirjatietoa jo 1500-luvun alkupuolelta.

kulkee ns. ranskalainen tie (esp. *Camino Francés*) Pyreneiden vuoriston yli kohti määränpäättä.

Keskiajalta asti Pyhän Jaakobin reitti on ollut kolmesta merkittävästä kristillisestä pyhiinvaellusreitistä. Kaksi muuta olivat reitti Jerusalemiin ja Roomaan vievä Via Francigena. Näitä reittejä määräpaikkaan asti apostolin kyydillä eli jalkaisin vaeltanut sai kaikki syntinsä anteeksi.

Pyhä Jaakob eli Jaakko oli yksi Jeesuksen opetuslapsista ja apostoleista. Jaakob kärsi marttyrikuoleman vuonna 44, ja hänen ruumiinsa vietiin Iberiaan, missä hän oli aiemmin saarnannut kristinuskoa. Tarinan mukaan Jaakobin ruumis huuhtoutui myrskyssä laivasta mereen. Ruumis löydettiin myöhemmin rannalta vahingoittumattomana mutta simpukoiden peitossa. Näin simpukasta tuli Pyhän Jaakobin symboli. Myöhemmin rakennettiin Santiago de Compostelan katedraali paikalle, mihin uskotaan Pyhän Jaakon haudatun.

Rengon kirkon seinien välittömästä läheisyydestä löytyi muutama vuosi sitten tehtyjen kaivausten yhteydessä kampasimpukan palanen. Arvellaan, että joku Santiagosta palannut pyhiinvaeltaja olisi tuonut simpukan tullessaan.

Lepaan puutarhassa

Rengosta lähdettyä siirryttiin Hattulaan Katinalan kylässä olevaan Inkalan kartanoon, missä vieraat

toivotti tervetulleeksi talon emäntä Leila Ylitalo. Ennen lounasta hän kertoi hieman tilan historiasta. Tilan omistajia ovat olleet mm. de la Gardie-suku sekä Standertskjöldit. Nykyään tilalla harjoitetaan maanviljelystä, minkä ohessa talossa otetaan vastaan retki- ja kokousryhmiä ja järjestetään tilaisuuksia.

Maittavan lounaan jälkeen lähdettiin taas matkaan. Ajettiin ohi Hattulan Pyhän Ristin kirkon sekä Vesunnan kartanon, jonka navetta on tehty Arvid Tavastin linnoituksen kivistä.

Matkan viimeinen kohde oli Hattulan Lepaalla toimivan Hämeen ammattikorkeakoulun ja Hämeen ammatti-instituutin laajat ja hyvinhoidetut puutarha-alueet, jotka olivat vaikuttava näky jo toukokuun alussa, jolloin puut eivät vielä olleet lehdessä. Alueelle on vapaa pääsy, ja moni paikalla ensimmäistä kertaa käynyt totesikin, että kesällä on tultava takaisin katsomaan, miltä istutukset näyttävät. Varsinkin mataliksi leikattujen omenapuiden rivit tulisivat olemaan muuttaman viikon päästä kukkiessaan mitä kaunein näky.

Lepaalla lienee ollut kartano jo 1200-luvulla. Asuinkartanona tila mainitaan ensimmäisen kerran 1450-luvulla Pietari Hannunpojan aikaan. Kartanon kulta-aikaa elettiin 1500-luvulla, jolloin kartanon isännät olivat maan mahtimiehiä. Lepaan Björn Klaunpoika oli Kustaa Vaasan valtaneuvos ja hänen poikansa Hannu Björninpoika oli käskyn-

Kuva Marja Päiri

Inkalan kartano on Hattulassa Alajärven rannalla vehmaassa maisemassa. Tila on alkujaan ollut nimeltään Uotila. Kartanossa on asunut mm. Wetterhoffin kotiteollisuusopiston perustaja Fredrika Wetterhof nuorena.

Viileän toukokuisen retkipäivän kohokohtia oli lounas Inkalan kartanossa.

Kuva Marja Päiri

haltija. Myöhemmin tila siirtyi Beurraeuksille, Boijeille ja Stjerncrantzseille.

1800-luvulla Lepaan omisti upporikas pietarilainen kauppias Peter Heimbürger. Hänen kuoltuaan isännäksi nousi tilanhoitaja Carl Packalén, joka nai Heimbürgerin lesken Maria Antoine Rosenthalin. Packalénin aikana tila nousi uuteen kukoistukseen. Vaimonsa kuoltua Packalén päätti testamentata kartanon valtiolle, jotta sinne perustettaisiin maanviljelys- tai puutarhakoulu. Tila siirtyi valtiolle 1902, ja puutarhaopetus alkoi Lepaalla 1910. Tästä asti alueella on ollut puutarhaalan opetusta.

Alueen komeat rakennukset ovat peräisin pääasiassa 1800- ja 1900-luvulta. Nykyisen päärakennuksen tuntumassa oleva puisto lienee jo 1700-luvulla. 1840-luvulla alueelle rakennettiin englantilaistyylinen puisto ja barokkipuutarha tehtiin 1935.

Lepaalla on aiemmin ollut Tyrvännön kirkko, josta enää on jäljellä 1400-luvun lopulla valmistunut kivisakasti. Kylmyyttä huokuvaa sakastia käytetään nykyään kappelina.

Vielä ennen lähtöä käytiin kahvilla Lepaan puutarha- ja viinimymälän kahviossa. Viimeiset tuomiset noudettiin mukaan myymälän hyllyiltä, ja sitten suunnattiin jo kohti Tamperetta uupuneina mutta tyytyväisinä.

Johanna Kurela

Kuva Maria Päri

Lepaan punakylkisen Mamselli-tuulimyllyn vieressä on kellari, jossa kummittelee salaperäinen Lepaan Anna. Taru kertoo, että nuori piispa Maunu Tawast Lepaalla vieraillessaan rakastui kartanon Anna-tyttäreeseen. Maunu oli kuitenkin jo luvannut elämänsä katolisen kirkon palvelukseen. Tawast muurautti kauniin Annan kellariholviin estääkseen oman hairahduksensa ja Annan avioitumisen jonkun toisen kanssa.

Taustalla oleva opisto- ja etualalla oleva toimistotalo on rakennettu 1934–1935. Rakennukset ovat tyyliltään uusklassisia.

Kuva Maria Päri

Syysretki ULKOMAILLE TEISKOON

*lempääläläisten
vanhoille erämaille*

Kuvat Marja Pärr

Retki Aitolahden kautta Teiskoon

Aika: Lauantai 6.10.2012

Lähtö: Vanhan kirkon edestä kello 8 ja paluu samaan paikkaan kello 19 (tavoite)

Hinta: Jäsenille 50 €, muille 55 €. Hintaan kuuluu kahvitarjoilu mennessä tullen sekä lähiruokalounas.

Ilmoittautumiset: luentoilloissa tai suoraan retkivastaava Marja Pärrille, mieluiten sähköpostilla mkaa.parr@gmail.com tai puhelimitse iltaisin 040 583 22 08 (ei torstaisin). Ilmoittautuessa muistakaa mainita ruokarajoitteenne.

Ajelemme Aitolahden kautta Teiskoa pitkin ja poikin. Käymme kirkkoissa, hautausmailla, kartanolla ja taidenäyttelyssä. Ostoksille pääsemme viinimyymlään.

Tervetuloa valaisevalle retkelle lähi-ulkomaille!

Marja Pärr

"Jo pikainenkin tutustuminen Teiskon luonnon- ja asutusnimistöön antaa käsityksen todellisesta eräpitäjästä, jonne ja jonne kulta halki menneitten erävuosisatojen oli kulkenut metsä- ja kalamiehiä. Jo pelkästä tästä itse kulkemisesta ovat selviä todisteita Padustaival, Uastaival, Taivalpohja, Taivallahti, Vetämäkannanniemi, Pengonpohja, Ukaanpohja, Leponiemi ja Leponiemen järvi."

"Pohjan kylä muistuttaa niistä ajoista, jolloin nämä tienootkin edustivat pohjoista kohdetta etelästä saapuville erämiehille.

Pirttijärven rannalla Pirttisaaressa, Majasaaressa, Majaniemennessä ja Kiuaskankaalla sijaitsi eräkävijäin asuntoja. Pehunautio sen sijaan oli hylätty eräsija. Päiväjärvi ja Päiväkorpi arvatenkin ovat yhteydessä eräelämässä käytettyyn käsitteeseen päiväkunta, joka merkitsee suunnilleen yhden miehen päivän aikana suorittaman matkan mukaista alaa erämaalla."

– Kirsti Arajärvi: Messukylän, Teiskon, Aitolahden historia, 1954, s. 63.

"Ympäristöministeriö ja Museovirasto ovat määritelleet valtakunnallisesti merkittävät kulturihistorialliset ympäristöt vuonna 2003. Teiskon alueelta niihin kuuluvat Aunessilta sekä Kirkkojärven kulttuurimaisema. – Teiskon alueen erityispiirteensä voi pitää kivinavetakulttuuria."

– Tampereen Aitolahden ja Teiskon rakennuskulttuuri, s. 56.

Kuva Marja Pärr

Kuva Sara Lundén

Seuran uusi postitusosoite on Kangasalle Suinulaan. Se on minun ja perheen osoite. Sukutietojen lisäksi keräilen vanhoja ruusuja.

Seuran sihteerin terveiset

Hei,

olen Sara Lundén, seuran uusi sihteeri ja myös seuran uusi jäsen, sillä tulin mukaan toimintaan reilu vuosi sitten. Sukututkijanakin olen aika uusi. Olen harrastanut sitä vasta kymmenen vuotta. Omat sukujuureni ovat Tampereen seudulla: Orivedellä, Juupajoella, Kangasalla, Kuhmalahdella, Sahalahdella ja Messukylässä – niin ja onneksi myös yksi juuri Kuhmossa, sillä muuten tuntisin itseni ihan liian hämäläiseksi.

Oman sukuni lisäksi olen tutkinut puolisoni sukua. Silloin olen päässyt tutustumaan Pälkäneen, Hauhon, Lammin, Sääksmäen, Karkun, Kurun ja Kangasniemen kirkonkirjoihin. Kolmantena tutki-

muskohteena minulla on Kangasalan ja Kuhmalahden vanhoihin, vuonna 1771 valmistuneisiin, alttaritauluihin liittyvä henkilöhistoria. Molemmat taulut ovat ruotusotamiesten lahjoittamia. Näiden ruotusotilaiden henkilöllisyys on tiedossa, sillä heidän nimensä on maalattu taulujen alareunaan. Yhteensä 60 miestä – siinä riittääkin tutkittavaa!

Tampereen seudun sukututkimusseura on yllättänyt minut, uuden jäsenen, vireällä toiminnallaan. Ensimmäinen jäsenretki, jolle osallistuin, ylitti odotukseni, ja viime kauden jäsenilloissa oli paljon kiinnostavaa kuultavaa. Näiden rinnalle kaipasin kuitenkin sellaista toimintaa, missä saman paikka-

kunnan sukuja tutkivat voisivat työskennellä yhdessä, yhdistää osaamistaan ja jakaa asiantunte-
mustaan. Koska sukujuureni ja myös oma histo-
riani on vahvasti Oriveden ja Kangasalan suun-
nalla, ja koska olin huomannut että kummassa-
kaan näistä Tampereen itäpuolen kunnista ei ole
alueen sukututkijoita yhteen kokoavaa toimintaa,
niin ei muuta kuin tuumasta toimeen. Tänä syk-
synä käynnistyykin Orivedellä, yhteistyössä Orive-
den seudun kansalaisopiston kanssa, kaksi suku-
tutkimuskurssia. Toinen alkaville sukututkijoille ja
toinen niille, joilla on jo omaa sukututkimusaineis-
toa kerättynä.

Toiveenani on että kurssitoiminnan myötä Ori-
vedelle syntyisi kiva sukututkimusryhmä, joka voi-
si tukea ja innostaa jäseniään sukutietojen selvit-
telyssä. Voisiko tällainen ryhmätyöskentely tul-
la osaksi Tampereen seudun sukututkimusseuran
toimintaa? Organisoitua paikallistoiminnaksi, joka
kokoaisi sukututkimustietoa toiminta-alueemme
itäpuolelta ja toisi uusia jäseniä mukaan seuran
jäseniltoihin ja -retkille.

Rohkaisenkin seuran jäseniä, uusia ja vanho-
ja, mukaan aktiiviseen toimintaan. Seuran hallitus
on hieno paikka oppia ja nähdä mitä seurassam-
me tapahtuu, mutta muutenkin voi toimia. Minua
kiinnostaa Tampereen seudun sukututkijoiden yh-
teistyö. Tampereen ympäristöstä löytyy monia su-
kututkimusseuroja, mutta sen itäpuolella on hil-
jaisempaa. Voisiko näille hiljaisille paikkakunnille
syntyä hyvän ja runsasjäsenisen seuramme paikal-
lisryhmiä? Olisiko vuoden päästä esimerkiksi Kan-
gasalan vuoro – saisimmeko yhteistyössä alueen
kansalaisopiston tai kotiseutuyhdistysten kanssa
kokoon sukututkijoiden ryhmän, jossa kangasala-
laisia sukuja tutkivat voisivat tavata toisiaan? Tart-
tukaa siis seuran jäsenilloissa minua hihasta, teh-
dään yhdessä!

*Iloista ja innostavaa
sukututkimussyksyä toivottaen*

Sara Lundén

Sukututkimuskursseja ja yleisöluentosarja Orivedellä

Sukututkimus 1 – Aloitetaan sukututkimus

10.9.2012–22.4.2013, joka toinen maanantai klo 17.15–18.45

Paikka Oriveden yhteiskoulu, Opintie 1, Orivesi

Kurssin opettaja Sara Lundén

Sukututkimus 2 – Jatketaan sukututkimusta

10.9.2012–22.4.2013, joka toinen maanantai klo 19.00–20.30

Paikka Oriveden yhteiskoulu, Opintie 1, Orivesi

Kurssin opettaja Sara Lundén

Yleisöluentosarja – Henkilö- ja paikallishistorian lähdeaineistoja

Luentoajat ma 1.10., ma 29.10. ja ma 26.11.2012, klo 18.00–19.30

Paikka Oriveden kaupungin valtuustosali, Keskustie 23, Orivesi

Vierailevia luennoitsijoita

Kurssien ilmoittautumisaika on päättynyt tämän lehden ilmestyessä,
mutta vapaita paikkoja voi tiedustella Oriveden seudun kansalaisopistosta,
Keskustie 23, 35300 Orivesi, puhelin 040 133 9118.

Kurssien lisäksi on valmisteilla Oriveden seudun sukututkimusaineistoista
kertova yleisöluentosarja, joka on kaikille avoin. Sen luennoitsijat tarkentuvat
alkusyksystä.

Kurssit ja luentosarjan toteuttaa Oriveden seudun kansalaisopisto yhdessä
Tampereen seudun sukututkimusseuran kanssa.

Lisätietoja: www.osko-orivesi.fi
www.tamsuku.fi

Sukututkimuksen koko

Elmar Badermannin

Arkkitehti Elmar Badermann "sukupuunsa" juurella. Saksan Westfalenissa Westkirchenin keskustassa olevan tammen kerrotaan olevan tuhat vuotta vanha.

Kun Saksan Kansalliskirjasto (Deutsche Nationalbibliothek) Leipzigissa pyysi minulta pari vuotta sitten Suomessa julkaistuja saksankielisiä tutkimuksiani, yllätyin itsekkin – sukututkimusjulkaisuja oli yli 30 kappaletta.

kirjo

julkaisuja jälkipolville

Rakennustutkimuksista sukuselvitykseen

Jo koululaisena Saksassa kirjoitin sanomalehtiin juttuja saadakseni lomamatkarakhoja. Valmistuttuani Suomessa arkkitehdiksi etsin ensiksi työtä saralta, minkä suomalaiset arkkitehdit olivat laiminlyöneet, ja löysin markkinaraon: tutkiminen ja kirjoittaminen. Sain valmiiksi tusinan verran rakennusalan tutkimuksia ja opaskirjoja: kehittelin omatoimisesti rakennettavia kylmiöitä, panin alkuun maalais- ja omakotitalojen peruskorjauksen ja laadin sitten suojelukaavoja vanhoille kaupunkinosille. Sen ohella syntyi noin tuhat sanoma- ja aikakauslehtikirjoitusta, myös matkailusta ja kaukomaiden rakennustaiteesta.

Tämä kirjoittamisen rutiini oli pohjana sukututkimukselle, jonka olin aloittanut jo 16-vuotiaana äidinisän ja isän innoittamana. Sovelsin jo 1950-luvun lopussa nauhurin käyttöä ja sain kolmelta iso-vanhemmalta tarinat talteen.

Äidinisän arkisto

Ensimmäinen rengassidottu moniste on vuosilta 1975–1979 ja käsittelee vuonna 1959 kuolleen äidinisäni Peter Krausin elämää ja hänen isänpuolisia esivanhempiaan. Xerox-kopion jälki oli silloin heikko. Vasta 2008 tein uuden version kirjasta, kun olin saanut serkultani seitsemän kiloa asiakirjoja ja valokuvia isoisän arkistosta.

Aloitin jo varhain kaikkien esivanhempien, ei ainoastaan patriarkaalisten esivanhempien tutkimisen, ja kun saavutin vanhimman tunnetun polven, yritin kerätä tiedot heidän jälkeläisistään. Käytännössä tämä on mahdoton tehtävä, mutta osittain se onnistui.

Maas- ja Memeljoen rannalta

Kun Suomessa henkilöiden arkistotietoja on keskitetty valtion, maakuntien ja seurakuntien arkistoihin, Saksassa ne on jaettu uskontojen mukaan eri osavaltioiden arkistoihin. Pääsin alkuun kuitenkin tilaamalla mormonikirkon kautta kirkonkirjojen mikrofilmejä myös Puolasta ja Alankomaista, joista löysin esivanhempia. Kun jo 1700-luvulla esivanhempiani asui nykyisessä Belgiassa, Hollannissa, Saksassa, Puolassa (Sleesia) ja Liettuassa (Itä-Preussi), myös ulkomaan matkoja arkistoihin oli pakko tehdä.

Kiitos mormonien kirkonkirjakopioitten ja puolalaisten ystävien Ryszard ja Zofia Szczygielin, sain

sleesialaisen Badermann-suvun vaiheet selville, myös äidinpuoliset suvut Liebig, Rissmann, Raabe ja pienemmät sukuhaarat, joista kaikista tein omat kirjansa eli kaikkiaan kuusi julkaisua. Kun Liebigit olivat viidessä polvessa mylläreitä, seurasi ylijäämäaineistosta vielä luettelo seudun mylläreistä ja myllyjen historiasta. Nykyisestä Puolasta löytyi esivanhempien talo, jossa oli vuonna 1799 maalattu vuosiluku tuvan katossa ja jonka ladon seinä oli 1600–1700-luvulta.

Monen maanosan sukulaiset

Varsin myöhään minulle kerrottiin, että Badermann ne löytyy myös Brasiliasta. Kuukauden matkalla tapasin sukulaisia eli kuudennet serkut, jotka innostuneina esittelivät paikkoja ja ihmisiä. Luterilaisen piispan kanssa grillattiin pihvejä ja käytiin meressä uimassa. Laajaa kirjeenvaihtoa on käyty Yhdysvaltojen ja Uuden Seelannin sukulaisten kanssa. He syntyivät aikoinaan Hollannin Intiassa (nykyinen Indonesia).

Hieman arvelutti, kun matkustin Yhdysvaltoihin haastattelemaan isän serkkua Gabriele van Doornia, joka 1884 syntyneenä lupasi 90-vuotiaana kertoa perheen salaisuudet. Siitä syntyi englanninkielinen moniste, joka hieman sekoitti hollantilaisen ja amerikkalaisten sukulaisten käsityksiä heidän esi-isästään.

Punahilkka ja oikea noita

Sitten seuraava aihe oli äidinäidin ja hänen äitinsä suku. Leymannin perhe oli kotoisin Saksan Hesse-nistä ja eräs esiäiti kylästä, josta kerrottiin sadun Punahilkkan olevan kotoisin. Nuoret tytöt käyttävät siellä vielä samanlaista päähinettä.

Seuraava polvi nimeltään Grote oli Saksan Westfalenista, yksi heistä lähti Yhdysvaltoihin. Westfalenissa tapasin kaukaisen sukulaisen, iäkään kapakoitsijan Theodor Badden, jonka talossa oli vielä jälkiä 1600-luvulta. Warendorfin kaupungissa oli säilynyt pari Grote-suvun esivanhempien taloa 1600-luvulta, hienosti restauroituja.

Kun palasin Kraus-suvun esivanhempien tutkimiseen 2000-luvulla, yritin selvittää äidinisän kertomusta, että perheessä oli noita. Esiäiti mestattiin 1600-luvun alussa, tytär joutui kärsimään kidutukset 1631, mutta pääsi pakenemaan. Tämä tapahtui Linzin kaupungissa Rheinimaalla.

Metsänhoitaja Hunsrückistä ja viinitarhureita 1400-luvulta

Isoisän äidin suku Haack oli metsänhoitajasuku Hunsrückin vuoristosta. Suvun tutki jo 1930-luvulla professori Franz Haack Kölnistä. Pitkän etsinnän jälkeen sain kontaktin hänen jälkeläisiinsä ja myös kuudenteen serkukseen Helmut Haackiin, joka on viimeinen metsänhoitaja katkeamattomassa linjassa 1500-luvulta alkaen. Järjestin alkuperäisessä metsänhoitajan talossa Horathissa sukukokouksen, josta paikallinen sanomalehti teki jutun ja otti kuvia.

Kun kirkonkirjat loppuvat, on etsittävä muita lähteitä. Avustajani Markus Weidenbach löysi Koblenzin arkistosta asiakirjan, jonka mukaan esi-isä Peter Frickel maksoi vuonna 1444 vuokraa viinitarhasta Metternichin luostarille. Porvarisuvuissa harvinaisen vanha dokumentti!

Henkilöhistorian ulottuvuudet

Vaimon suomalaisista esivanhemmista on valmistunut vasta yksi karjalaisia käsittelevä selvitys, liisää on suunnitteilla. Paljon materiaalia on kertynyt myös ex-vaimon suvusta, joka ulottuu pitkälle Euroopan aatelishistoriaan. Esitelmä Kaarina Hannuntyttären elämästä ja hänen jälkeläisistään syntyi aikoinaan tästä aineistosta.

Muutenkin olen panostanut henkilöhistoriaan, viimeiksi valmistui isän osittain itse kirjoittama kertomus *Gefangen in Russland*, eli 'sotavankina Venäjällä'. Isoisä Kraus kirjoitti jo 15-vuotiaana sanomalehtikirjoituksia, myöhemmin teatteriarvosteluja sekä koko elämänsä ajan runoja ja proosaa. Näistä sain aiheen kolmeen eri julkaisuun. Myös toisen isoisoisän runoja olen saanut kansien väliin ja omistani neljä kokoelmaa.

Saksan Hessenissä tytöt käyttävät yhä samantyyppistä myssyä kuin mikä on sadun Punahilkalla. Eräs esiäitini on kotoisin kylästä, josta Punahilkka-sadun kerrotaan olevan lähtöisin.

Heinäkuussa 1998 Sleesian-matkalla (nykyistä Puolaa) kävin Byczin kylässä (ent. Beitsch), missä Liebig-sukuiset esi-isät toimivat viiden sukupolven ajan tuuli- ja vesimyläreinä. Kylästä löytyi mylläri Liebigin vanhan myllynkiven puolikas vesikaivon vieressä.

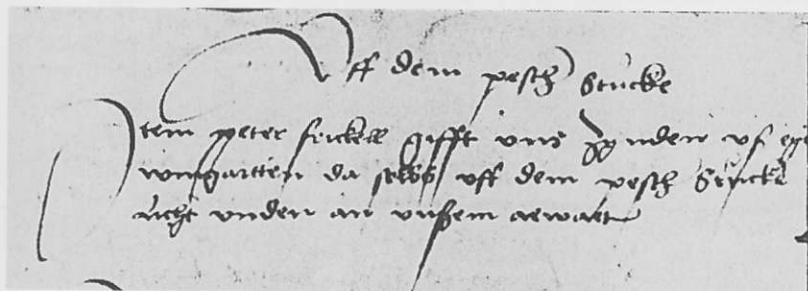
Westfalenissa Warendorfissa on talo, jossa asui 1763 esi-isä leipuri Gerdt Mührman perheineen. Rakennus on ulkopuolelta restauroitu alkuperäiseen muotoon. Talossa toimii nykyään paikallisradio.

Haack-suvun jälkeläisten tapaaminen vuonna 2008 Horathin kantatalossa Hunsrückissä. Tila tunnettiin jo 1514. Rakennus on arviolta 300 vuotta vanha, mutta sitä on muunneltu usein. Talossa asui yhä Kleinin perhe, jotka ovat ensimmäisen Haack-nimisen metsänhoitajan jälkeläisiä. Kuvan otti Trierischer Volksfreund -lehden toimittaja.

Helmut Haack on viimeinen metsänhoitaja (Förster) 1500-luvulla alkaneessa ketjussa, nyt 13. polvessa.

Esi-isäni 15 sukupolven takaa, vouti Peter Frickel maksoi vuokraa viinitarhasta, joka kuului Metternichin luostarille. Koblenzin arkistosta löytynyt asiakirja on vuodelta 1444.

Oma elämäkerta on parasta kirjoittaa itse ennen kuin muut sitä väärentävät – näin kirjoitin useita kirjoja, joissa käsitellään 1930- ja 1940-lukua saksalaisen lapsen silmin, 1950-luvun kouluvuosia sekä opiskeluaikaa Suomessa.

Elävä kirja syntyy laajoista taustatiedoista ja runsaasta kuvamateriaalista

Sukututkimusmatkoilla tapasin kaukaisia sukulaisia, otin valokuvia ihmisistä, maisemista ja taloista, ostin paikkakunnan historiakirjoja, kävin lukuisissa kirkoissa, joissa esimerkiksi kastemaljat ovat usein ainoa visuaalinen side kaukasiin esivanhempiin. Nykyään myös internet tarjoaa runsaasti kuvamateriaalia kirjojen elävöittämiseksi.

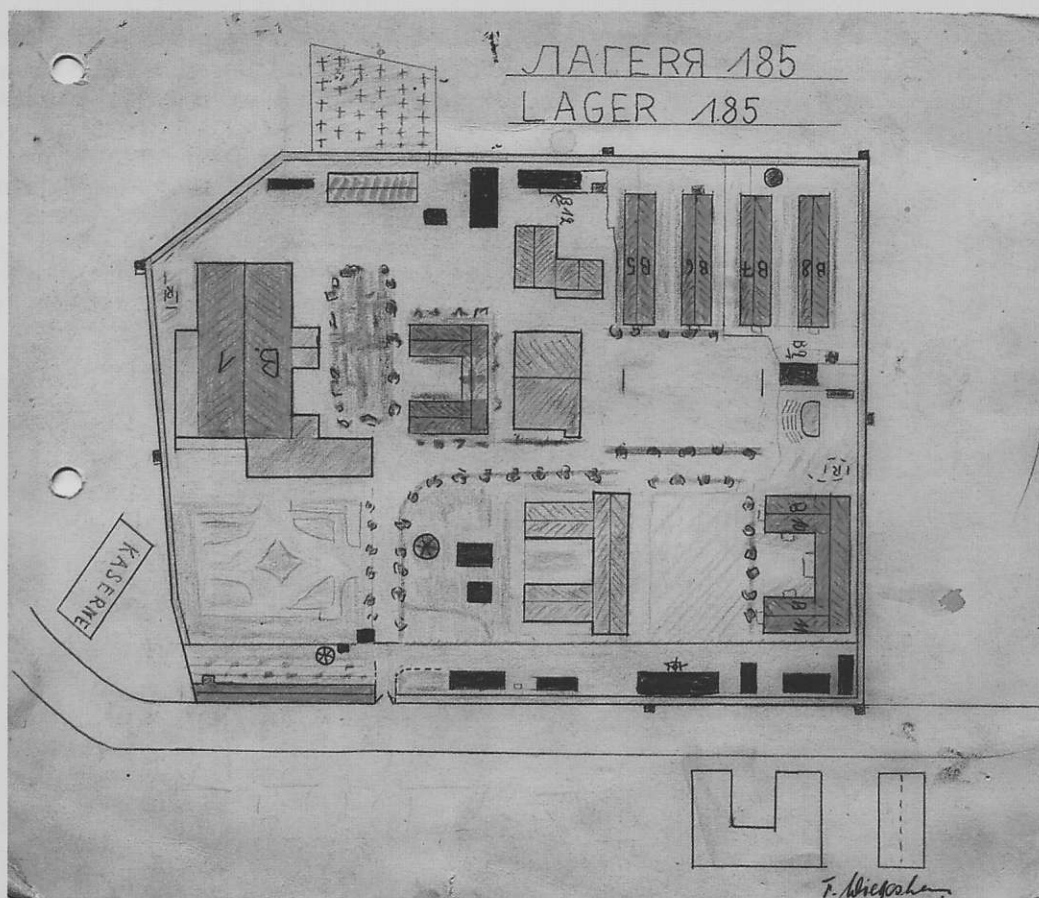
Vielä sana julkaisutekniikasta. Tietokone on tietysti tekstien ja kuvien varasto (+ turvakopiot). Olen käyttänyt Pagemaker-ohjelmaa, johon olen

siirtänyt valmiin Word-tekstin Sukujutut- ja Fami-lienstammbaum-ohjelmat apuna. Vasta kun tekstipuoli on valmis, olen lisäsivuihin asettanut kuvat, siis omille sivulle! Silloin ne eivät sekoita tekstiä. Tärkeää: Luettavuuden parantamiseksi fontin kannattaa olla Arial, tekstin pistekoon 12–14 ja vajaa puolet kirjasta kuvina! Kuvatekstit olen tehnyt kursiivilla pienemmällä fonttikoolle, esimerkiksi 11. Tiedostot on tallennettu pdf-muotoon (Adobe pdf). Kansi ja teksti eri tiedostoon. Kirjapaino Juvenes on tästä tehnyt kirjat valmiiksi.

Tästä kaikesta kertyi noin 35 eri julkaisua, lisäksi käsikirjoituksia erilaisista aiheista. Tuloksia voi katsella myös Tampereen seudun sukututkimusseuran kirjastossa.

Elmar Badermann

Kuvat Elmar Badermannin arkistosta.

Isäni oli viisi vuotta sotavankina Neuvostoliitossa. Palatessaan hän toi mukanaan F. Wiesesheimin noin vuonna 1949 laatiman kartan Mikhaylovin sotaleiristä.

Catharina Gravander kuului Hedvig Eleonoran seurakuntaan. Hänet ja Gabriel Gottleben vihittiin Tukholmassa 1722, jolloin nykyinen Hedvig Eleonoran kirkko oli vielä rakenteilla.

Kuva Kaisa Kylä

Catharina Gravander Tukholman kaupunginarkiston aineiston valossa

Alkupiste

Catharina Gravanderin ja Porin kappalaisen Gabriel Gottlebenin häihin painettuja juhlarunoja on kaksi Kansalliskirjaston kokoelmissa mikrokuvatuna. Molempien kannet kertovat häitä vietetyn maaliskuussa 1722 Tukholmassa. Tämäkin on lisätietoa verrattuna Bergholmin sukukirjaan, mutta löytyisiköhän Tukholman kaupunginarkistosta lähteitä morsiamen taustan tarkempaan selvittämiseen?

Perukirjahakemistot

Tukholman kaupunginarkiston perukirjahakemisto kattaa vuodet 1578–1936. Vanhimpia tietoja on vähän, mutta 1600-luvun lopusta lähtien on

mahdollista löytää tietoja melko tavallistakin kaupunkilaisista.

Hakemistoa on aakkostettu sukunimillä. Sukunimen ja etunimen aloittamalla rivillä voi olla viite perukirjaan, jossa nimi esiintyy, tai kyseisen henkilön perukirjan sukulaisuustietojen tiivistelmä. Kaikki annetut viittaukset kannattaa ottaa ylös ja tarkistaa ainakin hakemistosta ellei peräti varsinaisesta perukirjasta.

Catharina Gravander mainitaan aviomiehensä Gabriel Gottlebenin kanssa kolmessa perukirjassa, joten voi olla varma, että kyse on kaivatusta henkilöstä eikä kaimasta. Hyppimällä muutaman tunnin ajan mikrokorttilukijan ja -laatikoston välissä saa kokoon sukupuuhahmotelmat, jotka on esitetty ohessa.

Catharina on menettänyt äitinsä varhain, ja

Nykyinen musiikkimuseon rakennus on vuonna 1719 yhdistetty kahdesta 1600-luvun rakennuksesta, joiden ohi Catharinakin on kävellyt. Taustalla Hedvig Eleonoran kirkon kupoli.

Kuva Kaisa Kyläkoski

hänen häidensä aikaan isän toisesta avioliitosta syntynyt sisarpuoli oli vain 6-vuotias. Isänpuoleiset sukulaiset olivat kirjallisissa tai kirkollisissa toimisissa. Anders-isä oli ainoa, joka ammatillisesti osallistui Catharinan nuoruuden aikana käytyyn suureen Pohjan sotaan.

Käsikirjasto

Catharinan isänisä Jonas Gravander oli kirkkohera, josta saa lisätietoa kaupunginarkiston kirjahyllystä löytyvästä Gunnar Hellströmin pappismatrikelista *Stockholm stads herdaminne* (1951, s. 135–136). Selviää, että Jonaksen isä Andreas oli Gravan kirkkohera, täydellisemmältä nimeltään Andreas Erics Uranius. Hänen perustietonsa tarjoaa Anders Edestamin kirjoittama pappismatrikeli *Karlstads stifts herdaminne från medeltiden till våra dagar II* (1965, s. 100).

Catharinan isä Anders Gravander oli kuollessaan perukirjahakemiston mukaan amiraliteetin kapteeni. Hänen uratietonsa sisältyvät Hjalmar Börjesonin kirjaan *Biografiska anteckningar om örlogsflottans officerare 1700–1799* (1942, s. 71). Anders oli toukokuussa 1700 saanut ensin amiraliteetin majoitusmestarin paikan ja sitten nimityksen ylimääräiseksi aliluutnantiksi. Minkälaisista materiaalista hyvää näillä eväillä pystyi tarjoamaan nuorelle perheelle?

Perukirjat

Vastaus on varsinaisissa perukirjoissa, joihin on helppo siirtyä hakemiston tiedoilla. Perukirjat on mikrofilmattu ja löytyvät (tätä kirjoittaessa) samasta laatikostosta kuin hakemistotkin.

Catharina menetti äitinsä marraskuussa 1706, ja vuonna 1713 tehtiin perukirja, johon Catharinan iäksi merkittiin 12 vuotta. Perukirjan mukaan

perhe asui omalla tontillaan Ladugårdslandetilla, Storgatanin varrella. Suuressa komeudessa siellä ei asuttu, mutta taloudessa oli sentään yksi kullatusta hopeasta tehty esine ja englantilaista hopeaa.

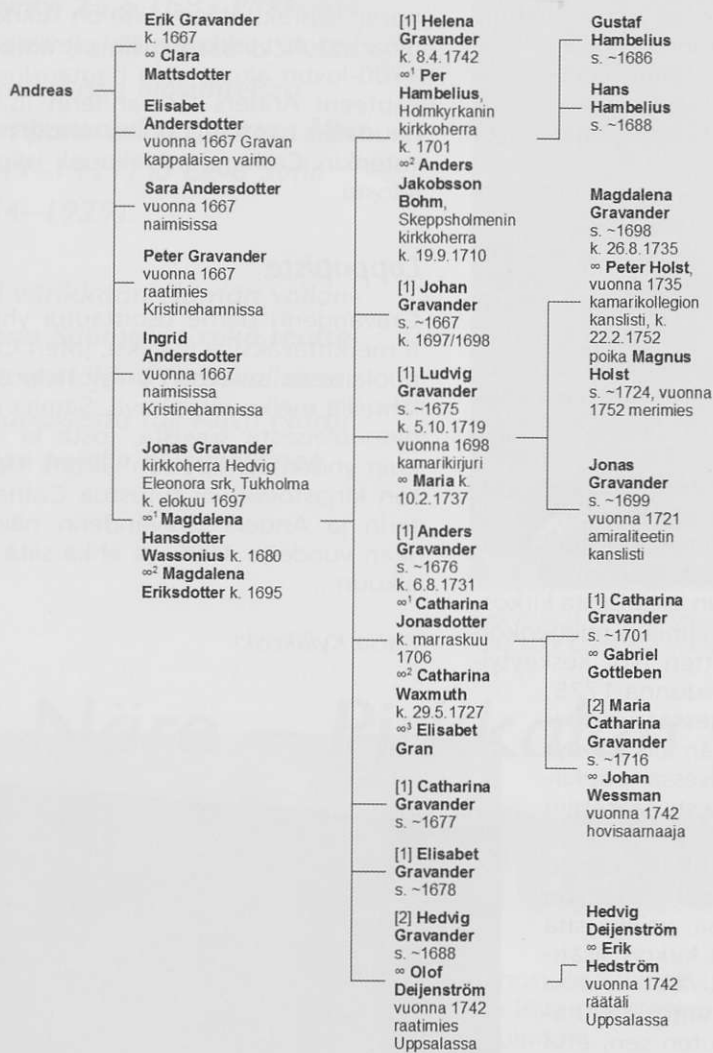
Catharinan ensimmäisen äitipuolen perukirja tehtiin vuonna 1727, jolloin Anders Gravander asui aiempaa arvokkaammalla Storgatanin tontilla, joka mainitaan myös hänen omassa perukirjassaan vuonna 1732. Siinä listattiin huomattavasti pidempi lista arvometalliesineitä kuin 20 vuotta aiemmin, eli joko sodalla tai avioliitoilla oli vaurastuttu.

Henkikirjahakemistot ja henkikirjat

Tuntemattomia paikannimiä on perukirjasta vaikea hahmottaa, joten oli syytä hakea lisälähteitä asuinpaikan tarkentamiseen. Kun tiesi mistä osasta kaupunkia hakea kaupunginarkiston luettelohuoneen hakemistoista löytyi helposti viitteet Gravandereihin 1700-luvun alkupuolen henkikirjoissa.

Jostain syystä Tukholmasta on henkikirjoja varsin harvoilta vuosilta, joten viitteet oli nopea tarkistaa. Vuonna 1711 (Ladugårdslands övre s. 91) Catharina asui äidittömänä Anders-isänsä kanssa "ilman renkiä tai piikaa". Samalla tontilla asui myös Andersin Ludvig-veli vaimonsa ja kahden lapsensa kanssa. Heilläkään ei ollut palvelusväkeä.

Vuoden 1721 henkikirjassa (Ladugårdslands övre s. 98) Catharina asuu isänsä kanssa Havsfrunkorttelissa. Nyt heillä on 22-vuotias piika Beata Mattsdotter, joka on sotapakolainen Suomen Turusta, eikä täten vaatinut palkkaa. Vuonna 1729 (Ladugårdslands övre s. 60), kun Catharina asui jo Porissa, Anders Gravander asui edelleen samalla tontilla, joka oli alkuperäiseltä numeroltaan 171 ja myöhemmän merkinnän perusteella 151.

Catharina Gravanderin isänpuoleinen suku perukirjahakemiston tiedoilla.

Catharina Gravanderin äidinpuoleinen suku perukirjahakemiston tiedoilla.

Kiinteistöomistajarekisteri

Kaupunginarkiston *Fastighetsägareregister 1675–1875* on järjestetty kaupunginosittain ja tonteittain. Ladugårdetslandin Havsfrun-korttelista löytyi ankaralla selauksella Andersin tontin kortit. Niissä oli henkikirjoihin muutama lisäviite, joista selvisi, että Andersin leskeksi jäänyt kolmas vaimo asui tontilla vielä vuonna 1740.

Ilmeisesti perinnönjaossa tontti oli jäänyt Catharinalle, sillä hän myi sen aviomiehensä Gabriel Gottlebenin kanssa eteenpäin 17.7.1744 allekirjoitetulla kauppakirjalla. Suomalaisista kirkko-kiirjoista oli ennestään tuttua, että äitipuoli muutti pariskunnan luokse Poriin, jossa hänet kirjattiin rippikirjaan ”äitinä” ja jossa hän kuoli 12.10.1750.

Näiden arvokkaiden tietojen lisäksi kortistosta vahvistui tontin numeroksi 151, jonka saa kaupunginarkiston verkkosivujen työkalulla *Vägvisare till fastigheter* käännettyä katuosoitteeksi Storgatan 19. Vilkaistu karttaan kertoo, että se on Hedvig Eleonoran kirkkomaan kulmalla Östermalmilla, jota ennen Ladugårdslandetiksi kutsuttiin.

Nykyisestä Hedvig Eleonoran keltaisesta kirkosta oli jo vuonna 1674 saatu valmiiksi miehenkorkeinen tiilimuuraus. Mutta sitten työt keskeytyivät ja alkoivat uudellen vasta vuonna 1725. Catharina ei Tukholmassa asuessaan siis kivikirkkoa nähnyt valmiina. Hän on käynyt jumalanpalveluksissa väliaikaisessa puukirkossa, jossa hänet mahdollisesti saatettiin myös avioliiton satamaan.

Ehkä puukirkon seinälle oli ripustettu Catharinan isoisän muotokuva, joka on edelleen seurakunnan hallussa, vaikka sitä ei toukokuussa 2012 näkynyt kirkon sisätiloissa. Pieni mustavalkoinen kuva on kirjassa *Ladugårdslandet* (1937), joka tarjosi muutenkin mielenkiintoista tietoa. Kuten sen, että isoisä Jonaksen toinen vaimo oli hänen taloudenhoitajansa.

Kirkonkirjojen hakemistot

Gravanderin perhe kuului kiistatta Hedvig Eleonoran seurakuntaan. Siitä on Tukholman kaupunginarkiston verkkosivuilla olevissa hakemistoissa 1700-luvun alusta vain hautausluettelo. Siinä on kapteeni Anders Gravanderin lisäksi 20.1.1715 haudattu kapteeninpoika Anders Gravander, arvatenkin Catharinan velipuoli isän toisesta avioliitosta.

Loppupiste

Gravanderin perhe osoittautui yhteiskunnallisesti merkittäväksi ja laajaksi, joten Catharinan isänpuoleisesta suvusta syntyi helposti käytettävillä lähteillä melko rikas kuva. Samaa ei voi sanoa äidinpuoleisesta suvusta, josta ei löytynyt tietoja kuin yhden sukupolven verran. Uppsalan yliopiston kirjastossa voi tutustua Catharina Jonasdotterin ja Anders Gravanderin häiden painatteen vuodelta 1698, ja ehkä siitä pääsisi uuteen alkuun...

Kaisa Kyläkoski

Kuvat Kaisa Kyläkoski

Tukholman kaupunginarkisto sijaitsee Kungsholmenin kaupunginosassa. Monikerroksiin rakennukseen mennään sisälle talon matalasta siivestä.

Tukholman kaupunginarkistossa on helppo toimia. Ennen vierailua kannattaa tutustua arkiston nettisivuihin osoitteessa www.ssa.stockholm.se.

Näyttelijä, teatterinjohtaja, parturi
Johan Gustav (Kusti) Jäppinen, vuodesta
1907 Näre, syntyi 25.6.1883 Pirkkalan
Hyhkyssä ja kuoli Baltimoressa USA:ssa
lähes tuntemattomissa olosuhteissa.
Hänen vanhempansa olivat Kustaa Albin
Jäppinen (1849–1927) ja Eeva Sofia
Asplund (1854–1929).

Kusti Näre eli värikkään elämän vallan-
kumouksellisena Suomessa sekä teatte-
rinjohtajana ja yrittäjänä Yhdysvalloissa.
Miten Johan Jäppisestä tuli Kusti Näre?
Miten Pirkkalan pojalla oli savolainen
sukunimi?

Suomessa ja Yhdysvalloissa toiminut näyttelijä ja näyttämönjohtaja
Kusti Näre Quincyssä Massachusettsissa.

Kusti Näre – Pirkkalan poika New Yorkin parrasvaloissa

Juuret Kerimäellä ja Joroisissa

Kusti Jäppisen (Näreen) isän isoisä Johan Johans-
son Jäppinen ja talontytär Brigitta Karvinen vihit-
tiin kristilliseen avioliittoon Kerimäen Karvilassa
21.6.1818. Vihkikirjassa kerrottiin, että Johan Jo-
hansson Jeppin on *Bd. u.k. blifw. hemmåg* eli 'ti-
lallinen, nuorimies, tuleva kotivävy'. Perheeseen
syntyi vuosina 1822–1835 kuusi lasta, joista vain
kaksi keskimmäistä (Karl Gustav ja Anders Johan)
saavuttivat aikuisiän. Johan muutti 1836 vaimon-
sa perintötilalta perheineen Joroisten Sydänmaan
kylään viljelemään Pietilän tilaa.

Kustin isoisä Karl Gustav sai tilan hallintaansa
isänsä Johanin kuoltua 1850. Karl Gustav Jäppi-
nen vihittiin 17.12.1844 Eva Stina Nissisen kans-
sa, ja heille syntyi vuosina 1846–1856 viisi lasta,
joista Gustav Albin ja Ulrika Wilhelmina kasvoi-
vat aikuisiksi. Sydänmaalta Karl Gustav Jäppinen
muutti perheineen torppariksi Joroisten Kotkalah-
teen 1859 ja kuoli siellä 1869. Gustav Albin Jäppi-
nen oli silloin 19-vuotias ja lähti hankkimaan elan-
toaan metsätoissa "tukkilaisena".

Rosenlewin omistama Porin höyrysaha raken-
nutti vuosina 1863–1864 Pirkkalaan ns. punaisen
tukkitien siirtäkseen tukit Pispalanharjun yli Nä-
sijärvestä Pyhäjärveen ja edelleen Kokemäenjokea
myöten Poriin. Rosenlewin tukkitieltä Kustaa Jäp-
pinen sai varman työpaikan. Vuosien varrella hän

kohosi yhtiön metsätyönjohtajaksi. Pispalasta Kus-
taa löysi myös aviopuolionsa "Ivan", Eeva Sofia
Asplundin.

Äidin esi-isät

Kustin äiti Eeva Sofia oli nuorin pitäjänräättäli Nils
Asplundin ja Sofia Gustava Roupén kymmenes-
tä lapsesta. Nilsin isä Johan Asplund oli toiminut
Pirkkalan pappilan tilanhoitajana.

Gustava ja Nils tutustuivat toisiinsa pappilas-
sa, jonne Gustava oli muuttanut Tyrväältä 1830.
Muuttokirjassa hänen tittelinsä oli *mademoiselle*
ja vihkikirjassa *jungfru*.

Gustavan Roupén vanhemmat edustivat aika-
sa säätyläispiirejä, ja hänen sukupuunsa on varsin
mielenkiintoinen. Gustavan sukulaismiehet olivat
sekä isän että äidin puolelta ammattisotilaita, Po-
rin jalkaväkirykmentin upseereita ja aliupseereita.
Sekä von Konowin, Roupén että Messmanin su-
kujen esi-isät olivat 1600-luvun loppupuolella ha-
keutuneet Saksasta Ruotsin kruunun palveluk-
seen. Sofia Gustavan äidinäiti Hedvig Wegelian
isä oli Karkun kirkkoherra Gabriel Wegelius.

Kustaa Jäppisen perhe

Eeva Sofia oli Gustava-äitinsä kuollessa 27-vuotias,

Kusti Näre (ent. Jäppinen) syntyi 1883. Hänen kotitalonsa oli Jäppisen talo Hyhkyssä.

sopivassa iässä avioituakseen. Kustaa oli juuri täyttänyt 31 vuotta ja jonkin aikaa seurustellut Eevan kanssa. Kerrotaan, että nuorelta parilta estettiin pääsy "kuokkimaan" eräisiin häihin, jolloin Kustaa katsoi tilaisuuden sopivaksi kosintaan ja tokaisi: "Pietään, leva, omat heät!"

Pirkkalan vihkikirjassa on merkintä 1. heinäkuuta 1882: "Hyhkyn Simolan ittellinen nuorimies Gustaa Albin Jäppinen ja kraatarin tytär Eva Sofia Asplund vihkinyt Alfr. Sadenius."

Riuksia ja osaavaa miestä Asplundille kaivat tiinkin. Kraatarin asumukset Simolan maalla Liehahdessa (Hyhky) olivat ränsistyneet ja korjaamisen tarpeessa. Kustaa katsoi parhaaksi rakentaa kokonaan uuden talon valtatiestä kauemmaksi harjun rinteeseen. Taloa laajennettiin perheen kasvassa, ja lopulta siinä oli keittiön lisäksi viisi asuinhuonetta. Vanha Asplundin rakennus tienvarresta purettiin. Perustettiin puutarha marjapensai-

neen, omenapuineen ja kasvimaineen. Rakennettiin myös uusi sauna ja eläinsuojat. Rakennus tunnettiin vielä 1930-luvulla Pispalassa Jäppisen talon nimellä. Nykyisin tontilla on kerrostalo.

Jäppisen lapset

Eevan ja Kustaan esikoispoika, Johan Gustav, syntyi juhannuslapsena 25.6.1883. Perhepiirissä hänestä käytettiin nimeä Kusti. Perheeseen syntyi Kustin jälkeen vielä viisi lasta: Kaarle Anton (Kalle), Matilda Sofia (Tilda), Anna Emilia, Antti Kustaanpoika ja Lauri Henrik. Kuopus eli vain vajaat kaksi kuukautta.

Isä Kustaa herätti naapurien huomiota "hoastamalla selevelle savvoo" koko ikänsä. Eevan ja Kustaan kerrotaan olleen hyvin uskovaisia. Raamattua luettiin kotona ääneen ja virsiä veisattiin sunnuntaisin, ellei menty kirkkoon.

Perheessä arvostettiin käsityötaitoja. Pojat olivat isän mukana kotitaloa laajentamassa. Räättälin tyttärenä Eeva osasi valmistaa perheen asusteet. Hän opetti tyttärilleen tekstiilityöt kehräämisestä lähtien, ja Tildasta tulikin ompelija.

Pukeutumisella haluttiin kertoa, että oltiin hie- man tavallista parempaa väkeä. Pispalassa sanottiin, että Jäppiset olivat "nappiherrasväkeä". Tyttäret käyttivät hattua ja pojat solmiota. Kun pojat innostuivat näyttelemään amatööriteattereissa, Jäppisen Kusti ja Kalle olivat kaiken lisäksi "komelijantareita".

Kusti hankkiutui parturin oppiin. Parturin tulot olivat myöhemmin tarpeellisia, sillä näyttelijäin palkkiot olivat lähinnä kuvaannollisia. Kalle toimi

Kusti Näre (kuvassa vasemmalla) asui Quincyssä kuvassa olevan Karpoffin perheen alivuokralaisena. Perheen äiti Edla Karpoff oli suomalainen.

mm. kiinteistöhoitajana ja työnojaajana Pitkänien ja Hatanpään sairaaloissa sekä myös amatöörinäyttelijänä.

Näyttelijänä Tampereella

Kusti Jäppinen aloitti näyttelijän uransa Tampereen Amatööriatesterissa, jonka henkilökuntaan hän kuului vuodet 1903–1904. Hänen työtovereitaan olivat mm. Staava Haavelinna, Jalmari Rinne, Kaarlo Hurme ja Kusti Sala.

Alkuvuodesta 1905 Kusti Jäppinen sai kiinnityksen Tampereen Työväen Teatteriin, jonka toiminnan Kaarlo Braxén käynnisti työväentalon suojissa. Syksyllä johtajana aloittanut Robert Reino kuoli toimittuaan vain pari kuukautta uudessa tehtävässään. Hänen jälkeensä teatterin johtajat vaihtuivat nopeassa tahdissa.

Lokakuussa 1905 alkoi yleislakko. Marraskuussa Tampereen Työväentalolla pidettiin kansainvälinen sosialistikokous, johon Lenin ja Stalinkin osallistuivat. Kusti Jäppinen sai seurata tapahtumia ja poliittista kuohuntaa näköalapaikalta.

Näyttelijänä Kusti sai tunnustusta. Aamulehti kiitti Jäppisen suoritusta Gustav von Moserin Yrityshulan kauppaneuvoksen osassa. Minna Cantorin näytelmässä Murtovarkaus "herrat Jäppinen ja Allén kunnostautuivat noidan ja Hoppulaisen osissa."

Maksim Gorkin Pohjalla-näytelmän ensi-ilta oli uudenvuodenpäivänä 1906. Arvosteluissa saivat positiivisen maininnan mm. Länsilehdon "paroni" ja Jäppisen "näyttelijä". Syksyllä 1906 Tilda Vuori aloitti johtajana. J. H. Erkon Aino-näytelmän vanhana Joukona Kusti oli arvostelijan mielestä "liian vapiseva" ja Kiven Nummisuutarien Topiaksen osassa "liian ruikuttava".

Lapulla ja Karjalassa

Vuonna 1907 Kusti ja Kalle Jäppinen ottivat uuden sukunimen, Näre. Kusti Näre jätti Tampereen ja toimi sen jälkeen useiden Työväen Näyttämöiden johtajana eri puolilla Suomen suuriruhtinaskuntaa. Näistä elämänsä vaiheista Kusti Näre on kertonut kirjeissään veljensä Kallen tyttärelle Klaara Näreelle vuosina 1926–1932. Kustin kirjeiden mukaan hänen elämänsä oli Tampereelta lähdön jälkeen hyvinkin värikästä:

"Lapulla ollessani Työväen näyttämön johtajana v. 1910 menin ensin jonkinlaiseen hulivili tahi siviili avioliittoon erään Parkanolaisen tytön Lempi Koiviston kanssa. Mutta vuoden perästä hän tunsi jonkinlaista pahoinvointia ja meni kotiinsa Parkanoon ja kuoli siellä. - - Minä tavallisesti en lemmentekistäni kertoillut sukulaisilleni, niin sitä ei edes äiti vainaakaan tiennyt".

Kusti Näre lähti Karjalaan, mutta oli edelleen kirjoilla Pirkkalassa. Muolaan kirkonkirjoihin hänet on merkitty vasta 1915, jolloin hänet vihittiin Anna Maria Juhontytär Hämäläisen kanssa. Kyläsiirrossa 1926 he tulivat Äyräpään seurakunnan jäseniksi. Pölläkkälän taajaväkisessä yhdyskunnassa oli mm. sahateollisuutta ja se oli Äyräpään hallinnollinen keskus.

Kusti kertoi avioitumisestaan: "- - ollessani Karjalassa Pölläkkälän Työväen Näyttämön johtajana - - menin naimisiin erään 19-vuotiaan Karjalaisen kaunottaren - - Muolaan sahan Pirssipomon tyttären kanssa." Pirssipomoksi kutsuttiin sahan tukkivarastosta vastaavaa työnjohtajaa. Parisunnalle ei syntynyt lapsia.

Vallankumouskomitean jäsen 1917

Salmin suojeluskunnan päällikkö J. A. Seise on laatinut pitkäkhön selvityksen vuosien 1917–1918 tapahtumista Salmissa. Dokumentista ilmenee, että Kusti Näre oli siirtynyt Äyräpään Pölläkkälästä Laatokan toiselle puolelle Salmin Tulemajoen kylään Työväen Näyttämön johtajaksi.

Maaliskuun 19. päivänä 1917 saatiin tieto, että keisari Nikolai oli syösty valtaistuimelta. Samana päivänä Tulemalla pidetyssä kansalaiskokouksessa "valittiin useampihenkinen ns. Vallankumouskomitea, johon mm. tulivat kansakoulunopettaja Kalle Kalervo, seppä Rikhart Rautavirta ja työväen näyttämönjohtaja Kusti Näre."

Marraskuussa 1917 kutsuttiin koolle "elävienkuvienteatteritalolle Tulemajoen kylässä" kokous suojeluskunnan perustamista varten. Eräänä huomattavimmista hankkeen vastustajista mainitaan raportissa "työv. näyttämön johtaja".

Todennäköistä on, ettei Kusti Närettä kuitenkaan vuoden 1918 tapahtumien yhteydessä onnistuttu vangitsemaan eikä tuomitsemaan kapinallisenä, koska hänen tiedetään vielä vuosien 1919–1920 vaihteessa ohjanneen näytelmiä Sortavalan Työväen näyttämöllä. Veli Kaarlo Näre osallistui asevelvollisena hallituksen joukkojen mukana Viipurin valtauksen keväällä 1918 ja Tilda-sisaren aviopuoliso Emil Salminen kuului suojeluskuntaan. Suvun jäsenillä näyttää olleen kovin erilaisia poliittisia näkemyksiä.

Pikavisiitti Janakkalassa

Esko Mattilan ja Tuula Lehtisen kirjoituksiin perustuvassa historiikissa Janakkalan *Napialan Työväen Näyttämön vaiheita* kerrotaan seuraavaa:

"Vuonna 1920 muutettiin nimi nykyiseksi, siis Napialan Työväen Näyttämöksi ja samalla päätettiin liittyä Työväen Näyttämöiden Liittoon. Tämän jälkeen näyttämötyössä alkoi uusi ajanjakso, joka sai paljon itsenäisemmän toimintamuodon. Vakinaisen ohjaajan paikka julistettiin haettavaksi. Tointa täytettäessä näyttämön onnistui saada tehtävään etevä teatterimies Kusti Näre. Hänen toimikautensa esitystaso oli huomattavasti korkeampaa luokkaa ja lavastuslaitteet saivat täydennystä hänen taiteilijatyönään. Ohjaajan lähdettyä Amerikkaan, jouduttiin muutaman epäonnistuneen ohjaajavalinnan jälkeen tyytymään omiin kasvatteihin."

Muutto Yhdysvaltoihin

Maahanmuuttajien vastaanottokeskus sijaitsi vuosina 1892–1924 Ellis Island -saarella New Yorkin

edustalla. Laitoksen merkintöjen mukaan "Kustaa (39 v.) ja Anna (26 v.) Nare" saapuivat Yhdysvaltoihin 16.9.1922 Göteborgista Drottningholm-nimisellä höyrylaivalla. Lähtöpaikkakunnaksi ilmoitettiin: "Muola, Finland". Passit oli hankittu Muolaan "papinkirjoilla". Kun pariskunnasta kyläsiirron yhteydessä 1926 tuli Äyräpään seurakunnan jäseniä, ei kirjoissa ole mitään merkintää Amerikkaan muutosta.

Veljensä tyttäreille Klaara Näreelle Kusti on vuonna 1927 kertonut Amerikkaan muutostaan seuraavaa:

"Tiedät kai että ennen lähtöäni olin tunnetuimpia johtajia Suomen Työväen teattereissa. Siitä syystä minä sain etutilan monen pyrkijän joukosta saada vapaan matkan New Yorkin työväen näyttämön johtajaksi. Mutta se oli minulle Suomesta tulleen liian ankara tehtävä siitä syystä, että jouduttuani sellaisen miljoona kaupunkin hulinaan, en voinut puoleen vuoteen nukkua ollenkaan. – Tästä tuli seurauksena että sairastuin ilmastokuumeeseen."

New Yorkista Kusti Näre siirtyi Worcesteriin teatterinjohtajaksi. Kun työkurssi ei palautunut, hän jätti teatterityön joksikin aikaa ja muutti Floridaan. Siellä hän elätti itseään parturin työllä. Suotuisassa ilmastossa työkyky ja -tarmo palautuivat.

Näyttämönjohtajana, näyttelijänä ja yrittäjänä Quincyssä

Kusti Näre sai elokuussa 1926 kutsun Bostonin lähelle Quincyn kaupunkiin "Raittiusseura Uljas Koiton Näyttämön" johtajaksi.

Näre ohjaajan- ja näyttelijäntaidot joutuivat kovalle koetukselle, kun Uljas Koiton näytelmäseura esitti 25.12.1926 Hall Cainen romaanista muokatun näytelmän Kristitty, joka käsittelee luokkayhteiskunnan ongelmia. New Yorkin Uutiset -nimisen sanomalehden arvostelija kiitteli 8.1.1927 koko esitystä ja erityisesti päänäyttelijöitä Edith Wernerä (Gloria) ja Kusti Närettä (John Storm, kristitty): "- - suoriutui Kusti Näre osassa ihmeellisen hyvin, niin hyvin, että sellaisia saavutuksia voimme odottaa vaan hyvin harvoilta tekiöiltä."

Kilpailu oli näyttämöillä kovaa ja näyttelijätoverit olivat toistensa ankarimpia arvostelijoita. Kusti Näre arvio Tampereen ajoilta tutusta Aarne Orjatsalosta ei ole mairitteleva:

"Täällä kyllä on Orjatsalosta yhtenään sanomalehdissä uutisia, joita lainaavat Suomen lehdistä, mutta liittävätkin niihin aina peräpakinoita, jotka eivät ole lainkaan kehuja. - - Ehkä siksi, että täällä vaaditaan taiteilijalta ihmismäisyyttä muuallakin esiintymisessä, ei ainoastaan näyttämöllä. Orjatsalolla on se paha vika, ettei hän huomaa ollenkaan toisiakin olevan olemassa."

Kusti sai kokea elämänsä antoisimmat ja työntäyteisimmät USA:n vuodet Quincyyn muutettuun. Hän ryhtyi osakkaaksi parturinliikkeeseen, joka siirtyi myöhemmin kokonaan hänen omistukseensa. Yhdysvaltain talouskriisi 1929 ja sitä seurannut lama tuotti vaikeuksia Kustinkin liiketoimille. Hän kertoo pyrkineensä hankkimaan lisätu-

New Yorkin Työväentalon näytelmäseura vuonna 1922 johtajanaan Kusti Näre.

loja tarjoamalla artikkeleitaan lehdille. Jo vuoden 1932 lopulla liike alkoi tuottaa paremmin, ja Kusti sai lainansa maksetuiksi. Hän jopa avusti taloudellisesti Suomeen jäänyttä naimatonta sisartaan Annaa. Eräänä kesänä hän itse peruskorjasi ja maalasi liikehuoneistonsa.

Vaimo Anna Maria (Mirjam) Näre oli hankkinut avioeron Kustin asuessa Quincyssä. Erossa he olivat asuneet siitä lähtien, kun Kusti lähti Floridaan ja Anna jäi asumaan New Yorkiin. Vuoden 1930 väestönlaskennassa Kustin aviosäädyn ilmoitetaan *divorced* eli 'eronnut'.

Väestönlaskennan tietojen mukaan Kusti asui Quincyssä Karpoffien talossa alivuokralaisena (*roomer*) 1920–1930-lukujen vaihteessa. Suomalainen Edla Karpoff (1894–1972) oli avioitunut Venäjän armeijasta eronneen Sima Karpoffin kanssa. Parisunnalla oli kaksi lasta, 1918 syntynyt poika Wilja ja 1919 syntynyt tytär Anni.

Kusti Näre vihjailee Suomeen lähettämänsä kuvaan liittyvässä tekstissä, että hänellä olisi ollut jonkinlainen suhde Edla Karpoffiin. Rouva Karpoff ei liene ollut Kustin ainoa läheinen naisystävä, koska hän kirjeessään veljensä tyttarelle 15.3.1932 tunnustaa: "– minä olen tahtomattani ollut jonkinlainen Don Juan."

Quincyssä Kusti Näreelle tarjottiin mahdollisuus toimia kiertävänä luennoitsijana Raittiusliiton näyttämökurseilla. Hän ei kuitenkaan ottanut tehtävää vastaan, koska yhden miehen parturinliike olisi matkustelusta kärsinyt. Hän suunnitteli myös jatkavansa lähinnä kieliopintoja Bostonin yliopiston iltakursseilla. Kusti Näre pyrki kehittämään ääntään ja ilmaisutaitojaan harjoittamalla lausuntaa ja esiintymällä suomalaisjärjestöjen tilaisuuksissa "haaleilla" ja kirkoissa.

Parturinliikkeessä oli myös hänen työhuoneensa. Siellä syntyivät lehtikirjoitukset, hänen kirjoittamansa näytelmät, näytelmäsovitukset ja runot. Hän kertoo sovitaneensa mm. eräästä romaanista kansannäytelmän *Salokylän kasvatti*. Hänen omia näytelmiään olivat *Myllypuron tarina* ja *Luotsiniemen kummitus*. Kuukausittain ilmestyvä Nykyaika-lehti julkaisi Kustin kirjoituksia ja runoja. Jälkimmäisistä mainittakoon Pispalan tukkitiestä kertova *Työn kehtolaulu*. Lapsuudenkodin lähellä sijainneelta tukkitieltä kantautunut kolina soi ilmeisesti turvallisena kehtolauluna maailmanmiehen mielessä vielä Amerikassakin.

Kirjeessään 22.6.1932 Klaara Näre-Keskiselle hän suunnittelee lähettävänsä kirjalliset tuotosensa Suomeen, jossa ne julkaistaisiin kirjana. Näin sukulaiset aikanaan näkisivät, "mitä se Amerikan setä on aikoinaan kirjoittellut". Tämä tuotanto on ilmeisesti kadonnut tai jäänyt lähettämättä Suomeen.

Kusti Näreeseen kirjeenvaihto sukulaisten kanssa päättyi joulukuussa 1932. Hänen vaiheistaan tuon ajankohdan jälkeen ei ole löytynyt varmoja tietoja.

Kuolinaika ja -paikka eivät tiedossa

Nokian vanhalla hautausmaalla sijaitsevan Jäppisen sukuhaudan perimisoikeuden selvittämiseksi 1960-luvulla pyrittiin hankkimaan tietoa Kustin elämän loppuvaiheista Yhdysvalloissa. Ulkoasianministeriön toimeksiannosta New Yorkissa sijaitseva pääkonsulinvirasto tutki asiaa.

Etsimiskustannusten minimoimiseksi virasto kyseli amerikansuomalaisten *Raivaaja*-lehdessä tietoa Kusti Näreestä. Pääkonsulinvirasto lähetti omisille ulkoministeriön kautta jäljennöksen Toivo Nousion värikkästä kirjeestä, jossa tämä kertoo lähinnä omista sairaalakokemuksistaan. Kirjeestä käy muun muassa selville, miten hän vuonna 1907 "neekerien ja valkoisten" kesken käydyssä tapelluksessa saamistaan vammoista joutui operoitavaksi ja miten hyvin hänen käteensä parani.

Pääkonsulinviraston lähetteessä omisille on seuraava teksti: "Pääkonsulinvirasto lähettää oheisena kunnioittavasti Ulkoasianministeriölle jäljennöksen herra Toivo Nousion 23.2.1963 päivätystä kirjeestä, josta ilmenee, että Kusti Näre on kuollut joitakin vuosia sitten Marylandin valtiossa joko vanhainkodissa tai keuhkotautiparantolassa."

Raivaaja-lehden uutistoimittaja Toivo Nousion (1885–1976) kotipaikka 1920–1930-luvuilla oli Quincy. Hänkin kirjoitti näytelmiä ja runoja suomeksi. Herrat Nousio ja Näre tunsivat toisensa. Edellä mainittua kirjettä kirjoittaessaan Nousio oli täyttänyt 77 vuotta ja yritti palauttaa mieleensä menneiden aikojen tapahtumia. On mahdollista, että hänellä eri vuosikymmenten muistot ovat sekoittuneet toisiinsa. On epätodennäköistä, että Kusti Näre olisi elänyt yli parikymmentä vuotta Yhdysvalloissa pitämättä mitään yhteyttä sukulaisiinsa.

Lauri Keskinen

Lähteitä

Keskinen, Lauri: Tietoja Gabriel Wegeliuksen jälkeläisistä. Tampere 2010.

Pääkonsulinviraston lähettämä kirjelmä 9.4.1963, liitteenä Toivo Nousion kirje 23.2.1963.

Näre, Kusti: Kirjeet Klaara Näre-Keskiselle vuosina 1926–1932. Painamaton lähde, Lauri Keskinen hallussa.

Rajala, Panu: Taiteesta ja taistelusta – Tampereen Työväen Teatteri 1901–1918. Tampere.

Sulkanen, Elis: Amerikan Suomalaisen Työväenliikkeen Historia. Fitchburg, Mass., 1951.

Internetlähteet

Napialan työväennäyttämän vaiheet: www.napsa.eu

Yhdysvaltoihin saapuminen: www.ellisland.org

Yhdysvaltojen väestönlaskenta (Census) 1930:

www.familysearch.org

Arkistolähde

Sota-arkisto (Kansallisarkisto). SArk 915, Salmin SK v. 1917 toiminta.

Seura saanut merkittävän lahjoituksen *Pentti Heinosen kokoelma*

Sukututkimus on aina tekijänsä näköinen. Tämä näkyy erityisesti sen sisällössä. Kokoamamme aineisto sisältää yleensä tietoja vain niistä sukuhaaroista, joista olemme itse kiinnostuneita. Se kertoo myös harrastukseen käyttämästämme ajasta, omista taidoistamme ja muusta perehtyneisyydestämme asiaan.

Kesällä 2011 seuramme sai lahjoituksena yhdistyksemme pitkäaikaisen jäsenen Pentti Heinosen kokoaman sukututkimusaineiston, joka käsittää useita kymmeniä arkistokansioita. Sukututkimuksista on tämän lehden ilmestyessä jo noin puolet järjestetty ja siirretty Hämeenlinnan maakunta-arkistoon. Vielä tämän vuoden aikana hallitus yrittää järjestää koko aineiston ja toimittaa sen arkistoon säilytettäväksi.

Tämän jälkeen materiaali on vapaasti jäsentemme käytettävissä. Kun kysymys on huomattavan suuresta kokoelmasta, on paikallaan myös kertoa hieman arkistokoteloiden sisällöstä ja tutkimukset tehneistä henkilöistä.

Puusepän poika

Pentti Johannes Heinonen syntyi 16.6.1923 Tampereella puuseppä Johannes Ludvig Heinosen (1896–1981) ja Lempi Maria Tuomisen¹ (1893–1976) perheen esikoisena. Kolme vuotta myöhemmin hän sai sisaren, kun perheeseen syntyi tytär Raili Kaarina 20.8.1926.

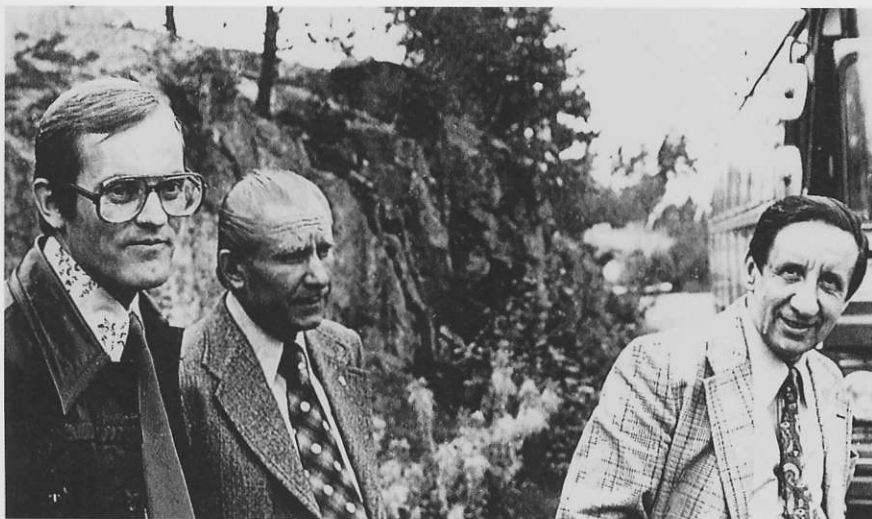
Johannes Heinonen toimi Tampereella teollisuuden palveluksessa puuseppänä. Yli 30 vuoden ajan hän palveli ensin Tampereen Verkatehdas Oy:ssä vuodesta 1915 ja sen jälkeen noin 20 vuoden ajan Ajokki Oy:n autokoritehtaassa, mistä hän jäi eläkkeelle vuonna 1968, lähes 72-vuotiaana. Lempi Maria Heinonen oli ennen naimisiinmenoaan kutojana Tampereen Verkatehdas Oy:ssä. Jonkin aikaa hän työskenteli myös Merikannon Karamellitehtaassa Tampereella.

Vuonna 1927 Johannes Heinonen vuokrasi Tampereen kaupungilta Nekalan kaupunginosasta omakotitalon tontin, jolle hän ryhtyi välittömästi rakentamaan taloa. Seuraavan vuoden loppuun mennessä talo valmistui asuttavaan kuntoon, niin että hän saattoi perheensä kanssa muuttaa siihen asumaan tammikuussa 1929.

Tässä talossa Heinosen perhe ehti asua noin kymmenen vuotta ennen kuin talo tuhoutui talvisodan aikana vihollisen ilmapommituksissa 17.2.1940. Saman vuoden kesällä alkanut jälleenrakennus – monien raaka-ainemateriaalien puutteesta huolimatta – sujui melko nopeasti, niin että talven tullessa kaksi huonetta oli jotenkin asuttavassa kunnossa ja perhe saattoi muuttaa niihin jo joulukuksi 1940. Tässä Kaakontie 12:ssa sijaitsevasa talossa Johannes Heinonen asui kuolemaansa saakka. Vanhempiansa kuoltua Pentti luopui kotitalostaan ja hankki uuden modernin rivitalo-asunnon Koivistonkylästä.

Jatkosodan veteraani

Pentti kävi kansakoulun Tampereen Nekalan kansakoulussa 1931–1937, suoritti keskikoulun Tam-

Monet muistavat Pentin rauhallisen ja leppoisan olemuksen, johon kuului aina kainalossa oleva salkku ja toisinaan myös sukututkimuksia sisältävä mappi, jonka sisältöä hän mielellään esitteli. Pentti Heinonen kuvassa oikealla.

Kahvihetki kesällä 1929 Kaakontie 12:ssa. Talon veranta oli vielä keskeneräinen ja siitä puuttuivat mm. seinät. Kuvassa oikealla Lempi Heinonen sylissään tyttärensä Raili ja vieressään sisarensa Aune. Kuvan keskellä on Pentti istumassa serkkunsa Kertun vieressä. Heidän takanaan istuvat vieraisille tullut Helmi Halme ja perheen isä Hannes Heinonen. Vasemmalla ovat Ida-mummu (Lempin äiti), Lempin sisar Lea ja etummaisena vieraisille tullut Anna Lindholm.

pereen Yhteislyseossa 1937–1940 ja oli sitten varstoapulaisena Valtion Lentokonetehtaan Vuoresvuoren varikolla vuosina 1941–1942. Tämän jälkeen Pentti lähti suorittamaan asevelvollisuuttaan Jalkaväen Koulutuskeskus 8:aan, ns. "Oriveden mottiin", josta lyhyen koulutusjakson jälkeen hän siirtyi Kouvolan varuskunnan ja Viipurin HTK:n kautta rintamayksikköön Karjalan Kannakselle 10.1.1943.

Rintamalla Pentti palveli JR 27 III pataljoonan (Turkan pataljoona) konekiväärikomppaniassa konekiväärimiehenä, lähettinä ja muonittajana Terijoen pitäjän Rajajoen lohkolle (Kuokkala, Ollila ja Rajajoki). Jatkosodan viimeisenä kesänä 1944 Pentin joukko-osastona oli edellä mainitusta pataljoonasta muodostettu erillinen pataljoona Er.P. 28, joka taisteli mm. Leitimajärven kannaksella, Talissa, Ihantalassa, Noskuassa ja Kuparsaareissa.

Kotiuttaminen tapahtui pari kuukautta jatkosodan päättymisen jälkeen 12.11.1944. Sotilasarvoltaan Pentti oli alikersantti.

Suunnittelutoimiston apulaispäällikkö

Sotien jälkeen Pentti Heinonen oli Lokomo Oy:n

palveluksessa Tampereella useassa eri jaksossa työntekijänä ja harjoittelijana 1945–1950. Hän valmistui insinööriksi Tampereen teknillisen opiston koneosastolta joulukuussa 1950. Työurallaan Pentti erikoistui höyrykattiloiden suunnitteluun.

Valmistuttuaan hän oli Oy Tampella Ab:n höyrykattilaosastolla vuosina 1951–1959 suunnittelijana ja suunnitteluryhmän johtajana sekä vuosina 1959–1961 Porissa Oy W. Rosenlew & Co Ab:n höyrykattilaosastolla tarjoussuunnitteluinsinöörinä.

Palattuaan Tampereelle Pentti oli Tampellan höyrykattilaosastolla suunnitteluryhmän johtajana 1961–1969 ja 1969–1985 piirustuskonttorin (suunnittelutoimiston) apulaispäällikkönä, johon tehtävään kuuluivat myös yksikön standardointitehtävät. Tästä toimesta hän jäi rintamaveteraanien varhaiseläkkeelle vuoden 1986 alussa. Lisäksi Pentillä oli myös oma insinööritoimisto.

Nuoruuden harrastuksiin kuului valokuvaus, omakotiyhdistystoiminta, väestönsuojelutoiminta, lukeminen ja autoilu. Pentti oli Insinööriiliton (1958) ja Suomen Hitsausteknillisen Yhdistyksen jäsen sekä myöhemmin myös Tampereen seudun sukututkimusseuran jäsen. Hän toimi Viinikka-Nekalan Omakotiyhdistyksen rahastonhoitaja 1955–1959 sekä Väestönsuojelulohkon suojelujohtajana vuodesta 1963.

Heinosten talo Kaakontie 12:ssa vaurioitui pahoin talvisodan aikaisessa ilmapommituksessa. Tapahtumahetkellä perheen äiti ja Pentin sisko Raili olivat Nekalan kansakoulun väestönsuojassa. Perheen isä oli töissä Verkatehtaalla ja Pentti itse oli Tammertehtaan varastossa töissä.

Kuva E. M. Staf

Kielitaitoinen kirjojen ystävä

Pentti oli innokas lukija. Sukulaisen kertoman mukaan hänellä oli aina kirja nenän edessä. Pentin kiinnostus suuntautui monipuolisesti ympäröivään yhteiskuntaan, mistä osaltaan kertoo hieman yli 3000 nidettä käsittänyt kirjasto, joka käsitti useita eri aihealueita.

Kirjoja Pentti oli hankkinut jo nuorena miehenä, mutta vasta eläkkeelle jääminen antoi mahdollisuuden lukuharrastuksen kasvamiselle. Kaulokirjallisuuden – johon kuului kaikkea dekkareista ja rakkausromaaneista klassikoihin – lisäksi kirjastoon kuului luonnollisesti paljon tekniikkaa käsittelevää kirjallisuutta. Näiden joukossa oli myös teollisuushistoriaan liittyviä teoksia.

Myös luonto, erityisesti luonnonsuojelu ja eläimet olivat Pentin sydäntä lähellä. Yhden keskeisen osa-alueen kirjastosta muodosti maapallon eri maista ja kansoista kertovat kirjat. Toisena isona ryhmänä kirjastossa oli historia. Talvi- ja jatkosotien historia, sotien jälkeinen politiikka ja paikallis historia, Karjalankannas sekä erityisesti kotiseutu Tampere ympäristöineen kiinnosti Penttiä.

Kielitaitoisena miehenä (ruotsi, saksa ja englanti) Pentti luki myös vieraskielistä kirjallisuutta ja lehtiä. Oman ammattialan kirjallisuus oli paljon saksankielistä.

Sukututkimus eläkepäivien harrastus

Eläkkeelle jäätyään Pentti löysi uuden harrastuksen sukututkimuksesta. Siitä tulikin hänen eläkepäivien pääharrastus, toinen elämäntyö.

Kopioimansa Kangasalan pitäjän hopeaveroluettelon alkuun Pentti kirjoitti johdannon, jossa hän toteaa mm. seuraavaa:

”Ryhtyessäni eläkepäivilläni vuonna 1987 (oikeastaan jo vuoden 1986 puolella) tutkimaan vanhempieni sukujuuria tulini esivanhempien sukua ja sukulaisuuksia selvitellessäni kiinnostuneeksi monenmoisista entisaikojen asioista ja tapahtumista. Yhtenä tällaisista asioista on ns. hopeaveroluettelo vuodelta 1571.”

Pentti Heinosen kokoelman kohdalla kyse ei ole vain joitain sivuja käsittävistä muistiinpanoista, vaan kymmeniä mappeja käsittävästä elämäntyöstä. Omien sukujuurien lisäksi aikaa liikenä myös muiden sukujen selvittämiseen.

Huomattava osa Pentin kokoamasta tiedoista on kirjoituskoneella puhtaaksikirjoitettu ja mukana on myös useita sukukaavioita. Tämän lisäksi joukkoon kuuluu runsaasti erilaisia muistiinpanoja. Kun aineisto saatiin seuran arkistoon, se oli puhtaaksikirjoitetun aineiston osalta selkeästi järjestetty muovitaskuihin ja mappeihin, mikä on helpottanut huomattavasti kokoelman siirtoa arkistokoteloihin ja arkistointia maakunta-arkistoon.

Järjestettäessä aineistoa on Pentin oma järjestys säilytetty, mikäli se on ollut tiedossa. Osa muistiinpanoaineistosta on niin hajallaan, ettei sitä ole pystytty sijoittamaan oikean suvun yhteyteen. Tällöin muistiinpanot on arkistoitu paikkakunnan mukaiseen järjestykseen. Myös Pentin kokoama ja kopioima lähdeaineisto on säilytetty ja järjestetty suvuittain ja/tai paikkakunnittain.

Sukututkimusalue Kangasalta Ruovedelle

Alueellisesti Pentti Heinosen tutkimat suvut sijoittuvat pääosin Tampereelle ja sen naapurikuntiin sekä Sääksmäelle, Mouhijärvelle ja Ruovedelle. Aineistosta tullaan myöhemmin julkaisemaan arkiston sisältöä kuvaava luettelo.

Pentin päätyönä voidaan pitää Kangasalan

Parvelan sukua käsittelevää tutkimusta, jonka hän saattoi julkisuuteen paksuna monistena yhdessä Kalevi Parvelan kanssa. Tämä tutkimus ei ole vain nimiä ja numeroita, vaan se sisältää myös elämäkertatietoja ja kuvia suvun jäsenistä.

Parvelan sukua koskenut perusteellinen ja myös elämäkertatietoja sisältänyt tutkimus sai ilmestyessään innostuneen vastaanoton, mikä ilmenee mm. Pentti Heinosen 14.8.1993 Tarmo Parvelalta saamassa kiitoskirjeessä:

"Olin todella hämmästynyt saadessani sukututkimuksen. Sen laajuus, yksityiskohtaisuus ja perusteellisuus yllättivät minut täysin. Odotin lähinnä muutaman sivun pituista luetteloa suvun henkilöistä, jota sitten olisi elävöitetty joillakin kuvilla. Te olette tehneet mahtavan ja arvokkaan työn, josta olen erittäin kiitollinen teille."

Toinen merkittävä tutkimus on tamperelaissyntyisen kirjailija Minna Canthin hämäläisten juurien selvittäminen. Monien elämäkertojen puutteelliset tiedot saivat Pentin tarttumaan asiaan ja kahden vuoden puurtamisen jälkeen hän saattoi pitää aiheesta esitelmän vuonna 1994.

Tarkkaa ja huolellista työtä

Pentin kaikille toimille oli tyypillistä huolellisuus ja tarkkuus. Mitäpä muuta höyrykattiloiden suunnittelijalta voisi odottaakaan. Tästä on ollut hyötyä erityisesti sukututkimuksessa. Huolellisuus näkyy myös kirjojen sivuilla tarkasti tehtyinä alleviivauk-

sina ja hyvin selkeällä käsialalla tai koneella kirjoitetuille sivujen oheen liitetyille lapuille tehdyistä korjauksista tai huomautuksista.

Tarkkuus, huolellisuus ja hyvä perehtyneisyys historiaan tekevät sukututkimuskokoelmasta käyttökelpoisen sekä harvinaisen ansiokkaan ja luottamusta herättävän.

Pentti Heinonen siirtyi ajasta iäisyyteen Tampereella 4. huhtikuuta 2012 elettyään lähes koko elämänsä kotikaupungissaan.

Raine Raitio

¹ Vanhemmat: entinen ajuri ja kauppias, maalari Oskar Tuominen (e. Stolt, s. 18.12.1864 Messukylässä) ja Ida Hermannintytär Ala-Paavola (s. 22.2.1870 Kangasalla).

Lähteet

Pentti Heinosen kirjasto

Tampereen seudun sukututkimusseuran arkisto. Pentti Heinosen kokoelma.

Heinonen, Pentti, Kirjailija Minna Canthin hämäläiset sukujuuret – Tampereen seudun sukututkimusseura ry. Vuosikirja XV:2. 1994.

Insinöörimatrikkeli. Ingenjörsmatrikel 1969. Insinööri- ja Driftingenjöröförbundet i Finland. Tampere 1969.

Suomen Hitsausteknillinen Yhdistys r.y. Finlands Svets-tekniska Förening r.f. 1949–1999. Lahti 1999.

Suomen rintamamiehet 1939–1945. 18 Div. Etelä-Suomen Kustannus Oy. Lieto 1978.

SUKUTUTKIJAN KÄSIALAKASSI

Tamperelaisten sukututkijoiden tämän syksyn ja talven kuuminta muotia on Tampereen seudun sukututkimusseuran tyylikäs musta kassi, jossa kuviona on aakkoset vanhalla käsialalla. Tässä Tiina Miettisen suunnittelemassa kassissa kulkee mukavasti sukututkimukset ja historia-aiheiset kirjat arkisto- ja kirjastomatkoilla.

Kassin voi tilata osoitteesta irma.vainio@tamsuku.fi tai ostaa seuran tilaisuuksista. Kassin hinta on postikuluineen 10 euroa.

Ennen kuin Suomessa taisteltiin,
tuli morsioks hän sotilaan;
ja Svärd kun lähtöhön käskettiin,
hän Lottansa vei mukanaan.

Oliko Lotta Svärdin esikuvana orivesiläisen Elias Svärdin vaimo?

Salaperäinen Elias

Esivanhempiani tutkiessani törmäsin hyvin mielenkiintoiseen Elias Svärdiin, jolla ei rippikirjoissa ollut patronyyminimeä, syntymäaikaa eikä kuolinaikaa. Viikimisaika kyllä löytyi.

Onneksi 1800-luvun taitteessa Orivedellä Elias-nimi oli suhteellisen harvinainen. Kävin läpi Oriveden rippikirjoista 1700-luvun lopulla syntyneet Eliakset ja heidän elämänvaiheensa siinä määrin kuin se oli mahdollista. Siihen aikaan syntymäajat muuttuivat usein tietoja siirrettäessä rippikirjasta toiseen. Lisäksi rippikirjat ennen vuotta 1780 olivat palaneet Oriveden kirkon mukana 1779.

Hörsänän Aholan torppaan oli ennen vuotta 1780 muuttanut Pappilan kalastaja Elias Simonpoika perheineen. Hänen kahdeksasta lapsestaan kolmantena syntyi Elias Eliaksenpoika 26.11.1781 Aholan torpassa. Kummeina olivat rusthollari Heikki Juhonpoika, vaimo Heta Coveen, nuori rusthollari Juho Heikinpoika ja Sofia Heikintytär Hörsänän Vähätalosta sekä puuseppä Antti Juhonpoika ja vaimo Liisa Heikintytär Haikaran torpasta.

Vuonna 1800 oli rippikirjassa Elias Eliaksenpojan kohdalla merkintä, että hän oli muuttotodistus mukanaan muuttanut Lapualle. Siellä hän asui rippikirjan mukaan Ahola-nimisessä torpassa. Lapualla hän oli rippikirjan mukaan ripittäytynyt (*nattvards*), mutta toisaalta syyllistyi johonkin rikokseen, sillä rippikirjan mukaan hän karkasi (*förrymt*) vuonna 1803. Rikoksen laadusta ei ole löytynyt tietoa.

Elias siirtyi Oriveden Pehulan Vähä-Maunulaan nimellä Elias Juhonpoika (Johansson) ilman syntymäaikatietoja paljastumisen pelossa. Oriveden kirkkoherra Eric Lencqvist (1773–1808) tunsu hyvin Pappilassa asuneen Eliaksen isän ja ehkä myötunnosta suostui väärään rippikirjamerkintään.

Rippikirjan mukaan Elias Johansson kävi ripillä 1803 ja 1804.

Oriveden asutusluettelon mukaan Pehulan Vähä-Maunulassa oli tällöin 21-vuotias Elias, mikä sopii Elias Eliaksenpoikaan.

Pestautuminen sotilaaksi

Eliaksen vanhempi veli Juho Eliaksenpoika Sand oli pestautunut varasotamieheksi vuonna 1801. Myös Elias pestautui 6.3.1804 Ruoveden komppanian Hämeen läänin varamieheksi eli reserviläiseksi ja sai nimekseen Elias Svärd (*svärd*, 'miekka'). Armeijaan otetuilta ei silloin kyselty syntymäaikoja ja ikäkin merkittiin usein suunnilleen oikeaksi.

Porin läänin jalkaväkirykmentin värväysluettelon 1806 mukaan hän oli Oriveden Pehulan (nro 1) ja Oinasniemen (nro 4) ruotujen varamies, joka tuli palveluksesta vapautuneen Johan Svärdin tilalle. Eliaan pituus oli viisi jalkaa ja yhdeksän tuumaa (171 cm), mutta poikkeuksellisesti ikää ei ole merkitty. Palvelusvuosia hänellä oli tuolloin 2 $\frac{3}{4}$.

Vuonna 1804 Elias muutti ilman syntymätodistusta Ruoveden Storminiemeen, jonka isäntänä oli Ruoveden komppanian päällikkö majuri Johan Fredrik Eek (1798–1808). Luultavasti Storminiemessä Elias tutustui majuri Eekin tyttärien lapsuudenystävään piika Maria Kallentyttäreeseen.

Elias ja Maria avioituivat 28.4.1805 ja muuttivat asumaan Siltasaaren torppaan. Pian viikimiehen jälkeen 9.10.1805 syntyi tytär Sofia Vilhelmiiina. Perhe muutti 1806 Orivedelle Pehulan Noppariin. Toinen tytär Maria Ulriikka syntyi 29.1.1808, jolloin isä Elias oli jo lähtenyt sotaan.

Sodan uhatessa varamiesten katselmus oli yhtä aikaa varsinaisten sotamiesten kanssa Tampereella 23.1.1808. Helmikuun puoliväliin mennessä pääasiassa varamiehistä oli täydennetty varsinaisten sotilasruotujen puutteet, jolloin varamiehistä

Namn	Ålder	Öfverlevande
Från 27/12 1808		
Kallentytär		
1. Svärdr	1.	afskänd här i Kungälvskyrkan d. 16 Jule 1808 Juleaften
2. Frj	1.	afskänd här i Kyrkan d. 14. September 1808
4. Svärdr	1.	Efter blef den 21. November 1808: ägeringen fördragen
3. Svärdr	1. 1. 31.	Frjens vid Hemmaröden

Sukututkija Matti J. Kankaanpään Kansallisarkistosta löytämä tieto Elias Svärdrin kuolemasta.

December Månad	
10.	Omständighet blottat Myllmäns: Kallentytär d. 10. 12. 1808
17.	Frjens d. 17. 12. 1808
10.	Frjens d. 10. 12. 1808
12.	Frjens d. 12. 12. 1808
18.	Frjens d. 18. 12. 1808
17.	Frjens d. 17. 12. 1808
12.	Frjens d. 12. 12. 1808
20.	Frjens d. 20. 12. 1808
23.	Frjens d. 23. 12. 1808
26.	Frjens d. 26. 12. 1808

Maria Kallentytär kuoli 87-vuotiaana tyttärensä Annan luona Orivedellä Myllymäen torpassa, missä hän asui viimeiset 20 vuottaan.

koottu Varamiespataljoona lähti sotatoimiin kuten varsinaiset pataljoonat. Varamiehet sijoitettiin ensin Viaporiin, joka antautui taisteluita 3.5.1808. Antautumisehtojen mukaan hävityksiä ei saanut tehdä. Kaikki vajaat 7000 suomalaissotilasta saivat aseiden luovuttamisen jälkeen palata kotiinsa luvattuun kunniasanallaan olla ottamatta osaa sotatoimiin.

Pian antautumisen jälkeen Eliaksen vastasyntynyt tytär Maria Ulriikka kuoli 12.5.1808.

Elias ja viitisenkymmentä Ruoveden komppanian varamiestä oli varsinaisen rykmentin mukana jo keskikesällä Pohjanmaalla. 14.7.1808 käytiin Lapuan taistelu, jossa kenraalimajuri Adlercreutzin ja eversti von Döbelnin johtamat 4700 sotilasta saivat huomattavan voiton eversti Rajevskin 4000 miehen asevoimasta. Erityisen merkittävä oli miehistönsä ihaileman Johan Eekin panos, kun hän jo silloin everstiluutnantiksi ylennettynä johti rynnäköä vihollisen aseisiin.

Elias Svärd haavoittui tässä taistelussa ja kuoli parin päivän päästä Kauhavan sotasairaalassa 16.7.1808.

Sodan alkukuukausina heinäkuun loppuun mennessä vain kymmenen miestä kuoli. Elias Svärd oli ensimmäinen, joka varamiehistä merkittiin kuol-

leeksi. Oriveden kirkonkirjoissa ei ole 1808 jälkeen merkintää Eliaksesta, mutta hänen vaimostaan on maininta leskenä vuonna 1815.

Varamies Svärdrin vaimo Maria Kallentytär

Maria Kallentytär (Carlsdotter) syntyi 24.1.1778 Kurun Keihäslahden Kurun torpassa lukkari Kalle Yrjönpöika Ståhlbergin kahdeksanlapsisen perheen nuorimpana.

Marian lapsuudenystäviä olivat Kurun virkatalossa vuosina 1786–1795 asuneen luutnantti Johan Fredrik Eekin tyttäret Sofia Kristina (s. 1782), Ulrika Vilhelmina (s. 1786) ja Johanna Fredrika (s. 1788). Majuriksi ylennetyn luutnantin perhe muutti Ruovedelle (1798–1808), missä Eek oli Ruoveden komppanian päällikkö.

Maria muutti 1802 myös Ruovedelle, missä hänen ja majurin tyttärien ystävyys jatkui. Maria nimisi tyttärensä ystäviensä mukaan Sofiaksi ja Ulriikaksi, ja Eekin tyttäret olivat Ruovedellä syntyneen Sofia Vilhelmiinan kummeja. Yhteys Eekin tyttäriin katkesi Svärdrin perheen muutettua Oriveden Pehulan Noppariin.

Ei ole löytynyt merkintää siitä, että Maria olisi saanut sotilaan leskeneläkkeen Eliaksen kuoltua. Marialle syntyi 1815 avioton tytär Anna, jonka kanssa hän kierteli Oriveden Holman seudun torpissa piikomassa. Hän vietti lopun elämästään Annan perheen luona Oriveden Onnistaipaleen Uotilan Myllymäen torpassa, missä hän kuoli sokeutuneena kirkonvaivaisena 6.12.1865.

Olisiko Maria Lotta Svärdin esikuva?

Runoilija Johan Ludvig Runeberg asui Ruovedellä 1825–1826 ja keräsi Ruovedeltä ja Kurusta muistitietoa Suomen sodasta *Vänrikki Stoolin tarinoin*. Runeberg tutustui metsästys- ja kalastusretkillä Kurun Hainarin virkatalossa asuvaan vänrikki Carl Gustav Polvianderiin (1788–1876). Hänen kertomansa sotatarinat antoivat Runebergille aineistoa myöhempiä teoksia varten, ja Polvianderia pidetään yhtenä vänrikki Stoolin esikuvaehdokkaana. Kesällä 1808 Ruoveden komppanian päällikkö Johan Eek ja vasta lipunkantajaksi nimetty Polviander olivat yhdessä rintamalla Suomen sodan taisteluissa. Eek mainitaan *Vänrikki Stoolin* tarinoiden runossa *Döbeln Juuttaalla*.

Ruovedellä ei ollut kuin yksi Svärd-niminen sotilas. Olisiko tämä nimi jäänyt Runebergin mieleen, varsinkin kun Svärd oli varamiespataljoonan ensimmäinen kuollut mies Lapuan taistelussa, jota pidetään sodan ensimmäisenä merkittävänä taisteluna?

Entä voisiko Svärdin vaimo Maria Kallentytär olla Lotta Svärdin esikuva? Maria oli Johan Eekin hyvä tuttu, ja monet sotilaat tunsivat hänet Kurussa, Ruovedellä ja Orivedellä. Olisiko Maria toisen lapsensa kuoltua toukokuussa 1808 lähtenyt Eliaksen mukaan tutun Ruoveden komppanian muonittajaksi ja jättänyt 2½-vuotiaan Sofian jonkun hoidettavaksi? Rippikirjassa ei ole tämän vuoden kohdalla hänellä rippimerkintää, mutta ei ole monella muullakaan.

Enää ei ole selvitetävissä, oliko Maria armeijan mukana ja olivatko hänen tekonsa samanlaisia kuin runon Lotta Svärdin. On täysin mahdollista, että Lotta Svärd -runo on täysin Runebergin runollisen mielikuvituksen tuote, jolla on oma kauno-kirjallinen merkitys Suomen sodan kuvauksessa. Tällöin vain Svärd-nimi olisi aito.

Sukututkija Matti J. Kankaanpää, jonka kanssa olen pohtinut tätä asiaa, tiivistä lopputuloksen seuraavasti:

”Jos haluaa uskoa, että Maria Svärd oli Lotta Svärdin esikuva, silloin Runeberg on vaihtanut etunimen. Syynä on voinut olla, että Maria oli liian yleinen tai että ei syntyisi liian suoraa yhteyttä esikuvaan. Yhteys on mahdollinen, mutta voiko sitä paremmin todistaa. Rippikirjoissa ei ole niin tarkkoja merkintöjä, että näkisi oliko Maria Svärd poissa vai kotona sota-aikana. Maaliskuun lopulla 1809 hän on käynyt Orivedellä ripillä.”

Lotta Svärd antoi nimensä 90 vuotta sitten naisten maanpuolustusjärjestölle, jonka perustamisen juhluvuotta vietettiin 2011.

Taisto Virtanen

Lähteet

Danielsson, J. R.: Suomen sota ja Suomen sotilaat vuosina 1808 ja 1809. 1896.
Digitaaliarkiston asetusluettelot.
Kankaanpää, Matti J.: Ruoveden komppanian miehet Suomen sodassa. 2011.
Kirkonkirjat: Kuru, Orivesi, Ruovesi.
Luoto, Reima T. A. – Talvitie, Heikki – Visuri, Pekka: Suomen sota 1808–1809. 2008.
Muistoja Suomen sodasta. Sotasokeat 1980.
Porin läänin jalkaväkirykmentti. Värväysluettelo 1805–1808.
Runeberg, Johan Ludvig: Vänrikki Stoolin tarinat. Suom. Paavo Cajander.
Sillanpää-Janssen, Tuulikki: Vänrikin tarina. Karl Gustav Polviander, Porin rykmentin lipunkantaja. 2009.
Wikipedia.

Punakynä heilumaan!

Tampereen seudun
sukututkimusseura

Sampolan sukututkimuspäivillä ja seuran jäsenilloissa on myytävänä seuran nimellä varustettuja tyylikkäitä, hyvälaatuisia punaisia kuulakyniä.
Kannata seuraa ja osta omasi!

SYKSYN 2012

Tampereen seudun sukututkimusseura

OHJELMA

Esitelmätilaisuudet pidetään joka toinen tiistai klo 18
Vanhan kirjastotalon (Keskustori 4, Tampere) luentosalissa.

Seuran kirjasto on avoinna esitelmäiltoina luentosalin vieressä
olevassa Mäkelän kabinetissa klo 17–18. Jäsenet voivat lainata kirjoja
kahdeksi viikoksi kerrallaan. Kirjaston aineisto- ja uutuusluettelo
löytyy seuran internetsivuilta, www.tamsuku.fi.

Esitelmätilaisuudet ovat pääsymaksuttomia ja kaikille kiinnostuneille
avoimia.

- 18.9. FM Hilja Toivio:
Lehmän historiaa. Valtion karjanjalostus autonomian
ajan Suomessa.
- 2.10. FL Tiina Miettinen:
Ihanteista irrallaan. Hämeen maaseudun nainen osana
perhettä ja asiakirjoja Ruotsin ajalla.
- 16.10. FT Kari-Matti Piilahti:
Suomen Sukuhistoriallinen yhdistys sukututkijan apuna.
- 30.10. Urpo Vuorenoja:
Yleiskatsaus karkkulaisiin kulttuurivaikuttajiin kautta aikojen.
- 13.11. FT Jussi Koivuniemi:
Sukuyhtiön aika. Rosenlew-suku vuosina 1853–1987.
- 27.11. Kaveri mukaan -ilta.
Tuo ystäväsi tutustumaan sukututkimukseen!
Alustuksia, neuvontaa ja muuta mukavaa.

RETKI TEISKOON

Lauantaina 6.10.2012 retki Teiskoon. Katso lisätietoja s. 11.
Hinta jäsenille 50 €, muille 55 €. Sitovat ilmoittautumiset 18.9.
alkaen joko esitelmäilloissa tai Marja Pärrille mieluiten sähköpostitse,
mkaa.parri@gmail.com.

Tervetuloa mukaan tilaisuuksiin!

www.tamsuku.fi

Sisällysluettelo

Puheenjohtajan palsta	3
Puistometsissä ja pyhiinvaellusreitit ääripäässä Retki Hämeenlinnaan ja Hattulaan 5.5.2012.....	4
Syysretki ulkomaille, Teiskoon, lempääläisten vanhoille erämaaille	11
Seuran sihteerin terveiset	12
Sukututkimuksen koko kirjo Elmar Badermannin julkaisuja jälkipolville	14
Catharina Gravander Tukholman kaupunginarkiston aineiston valossa	19
Kusti Näre – Pirkkalan poika New Yorkin parrasvaloissa.....	23
Seura on saanut merkittävän lahjoituksen Pentti Heinosen kokoelma	28
Oliko Lotta Svärdin esikuvana orivesiläisen Elias Svärdin vaimo?.....	32
Tampereen seudun sukututkimusseura Syksyn 2012 ohjelma	35